

Tweede Kamer, Klimaatbeleid gebouwde omgeving

VERSLAG VAN EEN COMMISSIEDEBAT

Concept

De vaste commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening heeft op 14 oktober 2026 overleg gevoerd met mevrouw Boekholt-O'Sullivan, minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over:

- **de brief van de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening d.d. 8 juni 2026 inzake implementatie EPBD IV (22112, nr. 4366);**
- **de brief van de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening d.d. 25 augustus 2026 inzake toezegging gedaan tijdens het commissiedebat Bouwregelgeving van 1 juli 2026 over verblijfsvoorzieningen voor bouwwerkafhankelijke beschermde diersoorten (28325, nr. 334);**
- **de brief van de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening d.d. 6 juli 2026 inzake voortgang energiebeleid gebouwde omgeving (32847, nr. 1498);**
- **de brief van de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening d.d. 22 juni 2026 inzake Nationaal Isolatie Offensief en Energiehuis (32847, nr. 1490);**
- **de brief van de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening d.d. 7 oktober 2026 inzake voorgenomen normering slimme hybride warmtepompen (32813, nr. 1586);**
- **de brief van de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening d.d. 7 oktober 2026 inzake voortgang verduurzaming gebouwde omgeving (32847, nr. 1506).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening,
Bromet

De griffier van de vaste commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening,
Meedendorp

Voorzitter: Steen

Griffier: Beekmans

Aanwezig zijn elf leden der Kamer, te weten: Clemminck, Flach, Grinwis, Keijzer, Kröger, Van Leijen, Mooiman, Nobel, Russcher, Steen en Teunissen,

en mevrouw Boekholt-O'Sullivan, minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

Aanvang 10.00 uur.

De **voorzitter**:

Goedemorgen allemaal. Het is 10.00 uur. Dat betekent dat wij kunnen gaan beginnen met het commissiedebat Klimaatbeleid gebouwde omgeving van de vaste commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Hartelijk welkom aan de minister en haar ondersteuning. Van harte welkom aan de Kamerleden, die langzamerhand binnendruppelen. Fijn dat u er allemaal bent. En natuurlijk welkom aan de mensen op de publieke tribune en de mensen die met ons meekijken.

Wij debatteren vandaag tot 13.30 uur. Als we het halen — maar dat moet lukken, als ik dit zo zie — doen we dat in twee termijnen. In de eerste termijn heeft u een spreektijd van vier minuten. In de huishoudelijkheid zou ik met u willen afspreken dat wij uitgaan van vier interrupties. Interrupties van 30 seconden of meer tellen dubbel en onder de 30 seconden zijn ze gratis. We doen de interrupties in tweeën. Zo kunnen we het gesprek een beetje levendig en op gang houden en heeft u alle kans om de dingen te vragen die u wilt vragen. Maar ik ben wel genadeloos, dus bij meer dan 30 seconden bent u wel aan de beurt.

Dan denk ik dat we kunnen gaan beginnen. Ik begin bij de heer Clemminck van JA21.

De heer **Clemminck** (JA21):

Dank u wel, voorzitter. Wie het klimaatbeleid gebouwde omgeving leest, kan maar één conclusie trekken: deze coalitie en deze minister vinden het milieu belangrijker dan de portemonnee van de Nederlanders. Ook migranten vindt deze minister belangrijker dan Nederlanders. JA21 heeft gisteren met verbijstering zitten kijken naar het interview van deze minister. "Als je dat zou willen", zei de minister over het afschaffen van de voorrang van statushouders. "Als je dat zou willen". Nou, dan is de simpele vraag: wil de minister nou eigenlijk wel of niet af van de voorrang voor statushouders? Naast massaimmigratie zijn er nog twee andere plagen op de woningmarkt: de doorgeslagen regulering en de hoge belastingdruk voor investeerders als verhuurders. Nederlanders moeten financieel doodbloeden voor de klimaathysterie van dit kabinet. De Nederlander wordt op kosten gejaagd, in de schulden gewerkt via leningen, dan wel kapotbelast om alle klimaatsubsidies op te kunnen hoesten via de belastingen. Dit kabinet dwingt Nederland zijn klimaatideologie op, maar laat Nederlanders daarvoor betalen. Weg rust in de portemonnee.

De dwangpomp dwingt Nederlanders tot het maken van extra kosten, duwt Nederlanders die dat niet kunnen opbrengen verder de schulden in en dekt subsidie door hoge belastingen. JA21 wil af van de dwang en drang bij dit klimaatbeleid. Nederlanders hebben het geld simpelweg niet, de leveranciers hebben de installateurs niet en veel bewoners hebben de ruimte niet voor een dwangpomp. Mijn vraag aan de minister is dan ook simpel. Zijn er omstandigheden en redenen te bedenken die de minister op andere gedachten kunnen brengen, en welke zijn dat dan? Of heeft de minister eigenlijk al bepaald wat ze wil en gaat dit sowieso door? In dat geval kunnen we een deel van dit debat gewoon overslaan.

Voorzitter. In september bleek uit onderzoek dat de energiekosten van Nederlanders met een dwangpomp het hardst gaan stijgen, met maar liefst 70%. Ondertussen kondigt de minister voor 2027 een verlaging aan van het subsidiebedrag per kilowatt warmtepompvermogen van €225 naar €120. Daarmee komen de energiekosten van de Nederlanders met een dwangpomp steeds dichterbij die van de Nederlanders zonder te

liggen. Daardoor worden investeringen veel later of misschien zelfs helemaal niet meer terugverdiend. Kan de minister honderd procent garanderen dat je met een dwangpomp per maand goedkoper uit bent en de investering binnen zeven jaar zal kunnen terugverdienen? Welke garanties kan deze minister bieden?

Voorzitter. Dan de huurmarkt. Het kabinet gaat uit van een gemiddelde investeringslast van ongeveer €7.300 om energielabels uit te faseren. Verhuurders waarschuwen dat deze kosten bij veel woningen aanzienlijk hoger liggen. Dat is goed voorstelbaar, want voordat je een oud dak kunt isoleren, moet soms eerst de hele dakconstructie worden aangepakt, moet het glas verbeterd worden en zijn er nieuwe kozijnen nodig. Bij appartementen kunnen ingrepen afhankelijk zijn van de gemeenschappelijke delen van het gebouw. Heeft de minister door laten rekenen wat de uitfasering van energielabels eigenlijk kost en wat de gevolgen zijn voor het uitpenden van huurwoningen? Ook de uitvoering is onvoldoende geregeld. Een verhuurder in een vve kan niet zelfstandig besluiten om het hele dak of de hele gevel aan te pakken. Daarvoor zijn de andere eigenaren nodig om te besluiten over de financiering en vervolgens pas over de uitvoering. Ook de medewerking van huurders kan een belemmering vormen. De aangekondigde vereenvoudigingen zijn nog niet allemaal geregeld. JA21 vraagt de minister deze verplichte uitfasering te schrappen. Is zij daartoe bereid?

Voorzitter. Dan nog iets over bakstenen. Onlangs was ik op werkbezoek in een steenfabriek in Aalst, een prachtig bedrijf met een typisch Nederlands product, al ruim 100 jaar lokaal geworteld en met prachtige innovatie om het gasverbruik ongekend sterk te verminderen. Bij de milieuprestatieberekening van gebouwen zien we weer ideologische inkleuring. Biobased materialen zijn brandgevaarlijker, duurder en gaan veel minder lang mee dan bakstenen. Daarom heeft de minister de milieuprestaties zo heeft vormgegeven dat biobased er toch beter uitkomt dan bakstenen. De rekenkundige tijd is teruggebracht tot 50 jaar, terwijl bakstenen makkelijk 120 jaar meekunnen en daarna ook nog hergebruikt kunnen worden. Kan de minister bevestigen dat bakstenen een langere levensduur hebben dan 50 jaar? Klopt het dat dit Europees geregeld is, maar dat de minister via eigen beleid wel degelijk baksteen anders kan laten berekenen op hun duurzaamheid?

De voorzitter:

Rond af, meneer Clemminck.

De heer Clemminck (JA21):

Tot slot. Tijdens het commissiedebat Bouwregelgeving van 1 juli 2026 gaf de minister aan nog in Europa te gaan spreken met haar collega's over bakstenen. Ik heb daar eigenlijk nog geen terugkoppeling over gehoord, dus ik ben benieuwd wat dat heeft opgeleverd in Europa.

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. U heeft een interruptie van de heer Van Leijen van D66.

De heer Van Leijen (D66):

Dank aan de heer Clemminck voor deze bijdrage. Volgens mij delen we allebei dat we uiteindelijk willen dat de energierekening van Nederlanders omlaaggaat. Misschien

hebben we daar andere routes bij, maar volgens mij willen we dat wel allebei. Als ik nu uw betoog hoor, dan vraag ik me af hoe u ervoor gaat zorgen dat u de energierekening omlaag brengt in een systeem waarin mensen volledig, of voor een groot deel, afhankelijk zijn van gas.

De heer **Clemminck** (JA21):

Dat is op zich niet zo ingewikkeld. Daarvoor moet je twee dingen doen. Ten eerste moet je gas niet zo zwaar gaan belasten als D66 altijd doet. Dat is ongeveer €0,87 per kuub, dus de prijs kan enorm snel naar beneden als de belastingen naar beneden gaan. Verder hebben we met Groningen nog een prachtige gasvoorraad die we ook kunnen aanspreken.

De heer **Van Leijen** (D66):

Voorzitter, ik ben trouwens de heer Van Leijen, niet de heer Clemminck. Maar goed, ik was bij de energiebelasting. Laten we die eens beetpakken en ontleden. Stel je voor dat we hiermee gaan doorzetten en de energiebelasting eraf gaan halen, volledig naar nul. Dat levert €500 per jaar op. Als je kijkt naar de stijging van de energiecontracten die afgesloten zijn in augustus en naar de energiecontracten die afgesloten zijn in februari — dat is een halfjaar, en daartussen zit alleen de inval van Iran — dan zie je dat de stijging in die energiecontracten al €600 is. Op dat laatste stuk, die €100, heeft u eigenlijk al geen antwoord. Hoe gaat u dat nou echt doen? Hoe gaat u er nou voor zorgen dat de energierekening structureel omlaaggaat?

De heer **Clemminck** (JA21):

Dan moet je misschien toch echt een keer aan de belastingknop draaien, zeg ik tegen de collega van D66. De belastingen zijn namelijk schandalig hoog en behoren tot de hoogste van Europa. Daarmee kun je de koopkracht van Nederlanders wat betreft de energiekosten enorm helpen. Ik moet een beetje lachen, voorzitter. Dat is uiteraard niet cynisch bedoeld naar de collega, maar de collega vraagt mij wel vaker hoe het kan dat Nederland zulke hoge energiekosten heeft en welke problemen dat oplevert. De collega moet gewoon eens een keer de belastingen naar beneden brengen, in plaats van die telkens verhogen. Dat is het allerbeste dat er kan gebeuren. Ik heb de collega ook gewezen op de voorraad in Groningen, die wat JA21 betreft in de toekomst aangesproken kan worden. Het is ook zo dat veel vormen van duurzame energie die we nu hebben gesubsidieerd moeten worden, omdat ze eigenlijk niet rendabel zijn. Dat zijn allemaal methodes om de energiekosten voor Nederlanders naar beneden te brengen.

De heer **Nobel** (VVD):

Volgens mij was de vraag van de heer Van Leijen eigenlijk best eenvoudig. Waarom wilt u afhankelijk blijven van buitenlandse landen in de energievoorraad?

De heer **Clemminck** (JA21):

Dat is een veronderstelling die niet klopt. Ik wil dat helemaal niet. Ik zie dat onder andere de VVD ervoor gekozen heeft om het Groningse gasveld permanent te sluiten. Ik geloof dat we daar voor 2 miljard aan operatiekosten in stoppen om er beton in te storten. Dat is het allerdomste dat je kan doen. Dat is een gasvoorraad die Nederlanders op dit moment goed kunnen gebruiken. Het gevolg van de doldwaze energietransitie, waar de VVD en alle kabinetten-Rutte overigens gewoon aan hebben meegewerkt, is dat we afhankelijk zijn geworden van het buitenland, in plaats van onze eigen energie. Als de VVD in het verleden een beetje had meegewerkt, hadden er hier bijvoorbeeld allang

kerncentrales kunnen staan. We zijn eerst afhankelijk geworden van Rusland. Daar ben ik geen fan van. Daarna zijn we afhankelijk geworden van de VS. Daar ben ik ook niet per se een fan van. Ook zijn we voor een deel van onze aanvoer afhankelijk geworden van het Midden-Oosten. Dat had allemaal anders gekund als de VVD een ander beleid had gevoerd in de kabinetten-Rutte.

De heer **Nobel** (VVD):

De VVD is volgens JA21 meestal de oorzaak van alle problemen, maar ik denk dat u ons een beetje te veel eer aan doet als u zegt dat we de situatie in Iran kunnen beïnvloeden, de situatie in Rusland helemaal onder controle kunnen brengen of onder controle kunnen krijgen wat de heer Trump in het Witte Huis zegt. Als mijn haar vandaag slecht zit, is dat waarschijnlijk ook de schuld van de VVD. Laten we het ook niet overdrijven. We waren bijna bij het antwoord, omdat de heer Clemminck zelf ook aangaf dat we afhankelijk zijn geworden van landen als Iran. De heer Van Leijen schetste zojuist ook wat het doet met de prijs op het moment dat bijvoorbeeld in het Midden-Oosten de boel op ontploffen staat, dus al zou je de belasting terugdraaien naar nul, dan is er nog steeds een gigantische invloed op de energierekening hier. Waarom wil JA21 daar niet minder afhankelijk van worden? Ik begrijp dat gewoon niet.

De heer **Clemminck** (JA21):

Volgens mij heb ik duidelijk aangegeven dat ik helemaal niet wil dat we afhankelijk zijn van het buitenland. Ik heb wel aangegeven dat we door het beleid van de afgelopen kabinetten — ik kan er ook niks aan doen, hoor, dat de VVD de grootste partij was in de kabinetten-Rutte — afhankelijk zijn geworden van het buitenland. We hadden natuurlijk al lang geleden, jaren geleden, moeten starten met de bouw van kernenergie, dus met kerncentrales in Nederland. Dan waren we namelijk niet afhankelijk geweest van het buitenland, of dat nou Rusland is, een rare president in het Witte Huis dan wel islamitische dictaturen in het Midden-Oosten. We hadden het allang kunnen regelen als we jaren geleden, onder de kabinetten-Rutte, waren gestart met de kernenergie. Dan blijft ook nog het vraagstuk van het Groningse gasveld over. Los daarvan constateer ik inderdaad dat het, zelfs als je nu de belasting van energiekosten drastisch naar beneden doet, ingewikkeld blijft door de veranderende omstandigheden, maar die heeft u toch wel in het verleden zelf veroorzaakt. Maar op z'n minst had de VVD er in het kabinet voor kunnen pleiten om de belasting op energie naar beneden te doen en dat gebeurt ook niet.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Russcher van Forum voor Democratie.

De heer **Russcher** (FVD):

Dank u wel, voorzitter. Vanaf 2029 zet dit kabinet in op normering van de hybride warmtepomp, een verplichting dus. In de praktijk betekent dit dat vervanging van de cv-ketel van Nederlanders vanaf 2029 tot wel €6.000 duurder wordt. Deze moet dan namelijk vervangen worden door een hybride warmtepomp, waar ook nog eens een nieuwe cv-ketel voor nodig is. In oudere woningen kan daar door noodzakelijke aanpassingen nog eens €10.000 bovenop komen. Volgens de minister zijn dit echter investeringen waarmee we de energierekening omlaag gaan brengen. Dat klinkt mooi, maar is dat ook zo? TNO-onderzoek in opdracht van het kabinet laat zien dat de energierekening tot 2031 met 15% stijgt bij een cv-ketel, met 32% bij een hybride warmtepomp en met 51% bij een volledig elektrische warmtepomp. Volgend jaar betaalt

een gemiddeld huishouden al €141 extra aan nettarieven. Daarbij zorgen de tijdsafhankelijke nettarieven volgens de ACM bij 40% van de huishoudens voor een hogere energierekening.

Wat betekent dit voor de rendabiliteit van die dwangpomp? In 2023 gaf voormalig minister Hugo de Jonge aan dat een hybride warmtepomp zich in zeven jaar terugverdiende. In de voorliggende stukken, echter, geeft de minister aan dat nu wordt onderzocht op welke termijn een warmtepomp zich binnen de levensduur terugverdient. Wat is er sinds 2023 veranderd? Waarom zou de terugverdientijd nu niet meer zeven jaar zijn? Wat Forum voor Democratie betreft, komt de verplichting er nooit, maar mijn vraag is of de minister in ieder geval bereid is de verplichting pas in te voeren als vaststaat dat huishoudens er financieel op vooruitgaan. Een gezin dat nu al moeite heeft om de boodschappen te betalen, kan niet duizenden euro's extra ophoesten en dan jaren wachten tot het mogelijk is terugverdiend. Wat vindt de minister daarvan?

De minister belooft tevens een eenvoudige, uitvoerbare overgang, terwijl het stroomnet op steeds meer plekken op slot zit en woningen massaal niet kunnen worden aangesloten. Zorgt de massale overstap op de warmtepomp niet voor een nog grotere belasting van het stroomnet met als gevolg dat Nederlanders hun warmtepomp straks niet eens kunnen aansluiten? Ook krijgt de dwangpomp een verplichte smartfunctie, waarbij de netbeheerder per wijk de stroomtoevoer kan reguleren. Zij hebben in september ook aangegeven dit te willen doen. Kan de minister garanderen dat Nederlanders nog stroom kunnen gebruiken wanneer zij dat willen? Wat gebeurt er als mensen geen pomp plaatsen omdat ze er geen geld voor hebben of simpelweg omdat ze er niet een willen? Krijgen ze een boete of gaat de gemeente achter de voordeur kijken welke ketel er hangt? Het heeft er nu de schijn van dat dit kabinet er nog niet over heeft nagedacht omdat het zich nou eenmaal heeft vastgelegd om in 2050 tot een emissievrij gebouwenbestand te komen zoals ons door de Europese Unie wordt opgedrongen.

Er wordt 1,9 miljard euro uitgetrokken om gebouwen met een maatschappelijke functie te verduurzamen en er wordt 4 miljard euro besteed aan het isoleren van 2,5 miljoen woningen. Natuurlijk is dat allemaal nodig om die dwangpomp mogelijk rendabel te maken. Wederom blijkt dat de klimaatreligie niet zonder subsidie kan. Het is geld van hardwerkende Nederlanders, dat Den Haag eerst afpakt en dan voor een heel klein deel teruggeeft, zodat zinloze investeringen nog enigszins rendabel lijken. Nederlanders gaan dus financieel bloeden voor heel misschien, mogelijk, 0,00007 graden minder opwarming over enkele decennia. Maar beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald. Het is tijd om het klimaatbeleid volledig te schrappen.

Dank u wel.

De heer **Nobel** (VVD):

Ik denk uiteindelijk dat het belangrijk is dat de energierekening van Nederlanders omlaaggaat. Die gaat niet omlaag als we afhankelijk blijven van Russisch gas. Ik vroeg me dus af of Forum voor Democratie ook graag af wil van Russisch gas.

De heer **Russcher** (FVD):

Ja, we willen als land zelfvoorzienend zijn. U heeft net het gesprek met de collega van JA21 gevoerd. Ik zeg het niet graag, maar ik denk dat ik het een-op-een met zijn

woorden eens ben. Het Groninger gasveld moet gewoon heropend worden. We hebben daar genoeg gas voor decennia onder de grond zitten om de energierekening van Nederlanders omlaag te brengen.

De heer **Nobel** (VVD):

Dat is mooi om te horen. Ik weet ook dat JA21 Rusland ziet als een agressor, dus dan ga ik er maar even van uit dat u namens Forum voor Democratie Rusland ook ziet als een agressor, aangezien u het zo eens bent met uw collega aan de rechterzijde.

De heer **Russcher** (FVD):

Volgens mij hebben we hier een debat over de vraag hoe we de energierekening omlaag gaan brengen. Wij willen niet afhankelijk zijn van welk land in de wereld dan ook. We hebben het Groninger gasveld. We hebben honderden miljarden euro's aan gas onder de grond. Dat moeten we gewoon weer gaan gebruiken. Zo krijgen we de energierekening omlaag.

De heer **Nobel** (VVD):

Ik dacht kort nog wat te zeggen.

De **voorzitter**:

Nee, de interrupties gaan in tweeën. Ik ga naar de heer Van Leijen voor zijn interruptie.

De heer **Van Leijen** (D66):

Ik heb een korte vraag over dat Groningse gas. Oké, stel je voor dat we dat gasveld opengooien. Heeft u door dat dat dan niks doet met de prijs? Dat zijn namelijk gewoon hoeveelheden die op de Europese gasmarkt beschikbaar komen. Daar komt een heel klein beetje bij en die Europese gasmarkt is heel groot. Dat laat de prijs dus niet zakken. Op de vraag die de heer Nobel stelde, namelijk hoe u dan zorgt voor een lagere energierekening, heb ik ook nog geen antwoord gehoord.

De heer **Russcher** (FVD):

Dit laat volgens mij meer zien dat D66 in problemen denkt en niet in oplossingen. We moeten ook gewoon gaan kijken hoe we ons kunnen lostrekken van die Europese gasmarkt. Er zijn verschillende mogelijkheden om dat te doen en zo de energierekening omlaag te brengen.

De heer **Van Leijen** (D66):

Nu word ik enthousiast: lostrekken van de Europese gasmarkt en los van gas. Warmtepompen en isoleren: is dat dan het programma dat u wil gaan volgen?

De heer **Russcher** (FVD):

Nee, geen warmtepompen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Nobel van de VVD.

De heer **Nobel** (VVD):

Voorzitter, dank u wel. Wie zijn huis wil verduurzamen, moet niet vastlopen in regels, loketten en hoge lasten. Het verduurzamen van je huis levert ook veel op: een lagere energierekening en minder afhankelijkheid van derde landen. Om deze redenen staat de

VVD achter de verduurzamingsinvesteringen, zolang deze ambitieus maar ook realistisch, voorspelbaar en uitvoerbaar zijn. Ook mogen deze ambities niet leiden tot extra vertraging bij de bouw van 100.000 woningen per jaar.

Voorzitter. Allereerst de standaardisering. Wat de VVD betreft gelden in heel Nederland dezelfde regels. Wanneer gemeenten en provincies eisen stellen boven op de landelijke wetgeving zorgt dat alleen maar voor meer vertraging en hogere kosten. Bij het vorige tweeminutendebat over dit onderwerp heb ik daarom een motie ingediend om deze bovenwettelijke eisen te schrappen. Ik wil de minister vragen hoe het staat met de uitvoering van die motie. Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat gemeenten en provincies zich aan de landelijke kaders houden en niet allerlei regeltjes daarop stapelen?

Dan de voorspelbaarheid. Wie nu een investering doet om zijn huis te isoleren, moet ervan uit kunnen gaan dat de overheid de eisen niet tussentijds verandert. Kan de minister bevestigen dat wie nu in verduurzaming investeert niet na 2030 opnieuw de portemonnee hoeft te trekken?

Voorzitter. Dan het energiehuis. Dit is een stap in de goede richting. Het zou namelijk één loket moeten worden voor alle initiatieven. Echter, de bestaande initiatieven blijven ook bestaan; hoe verhoudt zich dat dan tot dat ene, enkele loket? De VVD wil namelijk geen extra bureaucratie. Ik ben benieuwd hoe de minister dit ziet.

Voorzitter. Dan netcongestie, misschien wel een van de grootste problemen op dit moment op de woningmarkt. Het stroomnet zit op steeds meer plekken overvol. Daardoor liggen woningbouwprojecten stil en krijgen bedrijven geen aansluiting. De minister, maar ook deze Kamer, heeft recent nog een brandbrief gekregen van gemeenten uit Brabant. Tegelijkertijd krijgen nieuwbouwprojecten sinds 2018 geen gasaansluiting meer en worden ze vaak volledig elektrisch verwarmd. Op een koude winterdag kan een wijk vol met warmtepompen dan ook voor een flinke piek op het net zorgen. Netbeheerders, ontwikkelaars en gemeenten waarschuwen al een tijdje dat de netcongestie een extra rem vormt op het bouwen van nieuwe woningen. Zoals de minister zelf al aangaf: er is sprake van een woningcrisis en daar moeten we naar handelen. Is de minister het met de VVD eens dat het onacceptabel is dat woningbouwprojecten niet doorgaan door netcongestie, terwijl hier eigenlijk meer mogelijk is? Ik wil de minister dan ook vragen hoeveel nieuwbouwwoningen er extra gebouwd kunnen worden als woningen toch weer op gas aangesloten kunnen worden.

Tot slot, voorzitter. Beschermdediersoorten, wetten, regels en procedures: het moet er allemaal niet toe leiden dat isolatie of nieuwbouw vertraging oploopt. De VVD wil één landelijke lijn. Eerder heb ik daarvoor een motie ingediend, in het debat over de bouwregelgeving. Die verplicht gemeenten om dit jaar nog te starten met een soortenmanagementplan, of dat te versnellen. Hoe voert de minister deze motie uit? Wanneer informeert zij de Kamer hierover? En welke mogelijkheden ziet zij om de provincie te bewegen om zo snel mogelijk in samenwerking met gemeenten tot vastgestelde soortenmanagementplannen te komen?

Tot slot, voorzitter, als u mij toestaat ...

De **voorzitter**:

U mag uw termijn afmaken en dan begint u daarna aan de interrupties.

De heer **Nobel** (VVD):

Ik zou de minister de gelegenheid willen bieden om te reageren op de uitspraak die zij gister deed. Zij zei dat jongeren gelukkig nog thuis kunnen wonen. Ik hoop dat zij hier excuses wil maken. Dan kunnen wij wat mij betreft dit debat weer op een normale manier met elkaar voeren.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik begin bij de heer Mooiman, dan ga ik naar mevrouw Teunissen en dan ga ik naar de heer Clemminck.

De heer **Mooiman** (PVV):

De vraag van de heer Nobel aan de minister over hoeveel woningen er bijgebouwd zouden kunnen worden op het moment dat woningen weer op gas aangesloten kunnen worden, vond ik interessant. Nog niet zo heel lang geleden hebben wij daartoe een voorstel ingediend. Daar was de VVD toen tegen. Kan ik uit de vraag van de VVD het volgende opmaken? Op het moment dat er als antwoord komt dat er dan veel meer woningen zouden kunnen worden gebouwd, is de VVD ook weer voor het aansluiten van nieuwe woningen op gas.

De heer **Nobel** (VVD):

De motie waar de heer Mooiman volgens mij op doelt, is de motie over geen normering voor de warmtepomp. Dat is iets anders dan hetgeen ik nu vraag aan het kabinet. Het kan zo zijn dat het door netcongestie slim is om hybride warmtepompen bij nieuwbouwwoningen toe te staan in plaats van andere warmtepompen. Dat betekent dat het nog steeds heel duurzaam is. In de toekomst, als die netcongestie weg is, kan de hybride warmtepomp worden vervangen door een andere warmtepomp. Eén. Dat zorgt ervoor dat de netcongestie minder wordt. Twee. Het zorgt ervoor dat we die 100.000 woningen per jaar kunnen gaan bouwen. Het hoeft niet overal. Nogmaals, het is geen verplichting. Het zou wel soelaas kunnen bieden voor gebieden waar het door de netcongestie nu eigenlijk onwerkbaar is.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Ik heb de heer Nobel een paar keer horen zeggen dat we onafhankelijk moeten worden van het buitenland en dat de energierekening dan ook omlaaggaat. Dat is heel goed. Dan is wel de vraag waarom ik van de VVD geen extra maatregelen hoor om dat ook echt voor elkaar te krijgen. Kijk bijvoorbeeld naar isolatie. Dat is een van de beste manieren om onafhankelijk te worden en de energierekening omlaag te krijgen. De woningcorporaties zien dat er tot 2035 een tekort van 20 miljard is om daadwerkelijk te kunnen voldoen aan de gemaakte afspraken. Waar blijven de voorstellen van de VVD om dat recht te trekken?

De heer **Nobel** (VVD):

Laat ik vooropstellen dat het onafhankelijk worden en het omlaagbrengen van de energierekening natuurlijk niet alleen in dit debat gebeuren, maar ook in de klimaatdebatten, waarbij mevrouw Teunissen namens de Partij voor de Dieren zelf ook vaak aanwezig is. De VVD heeft bijvoorbeeld voor elkaar gekregen dat er ontzettend veel extra geld naar kernenergie gaat. Ik denk dat dat ontzettend belangrijk is om als Nederland meer onafhankelijk te kunnen worden, maar ook om op de lange termijn de

energierekening omlaag te krijgen.

Daarnaast is er gewoon het Nationaal Isolatie Offensief. Dat speelt wel bij dit debat. Ik snap best dat corporaties zeggen: we zouden graag meer geld willen hebben. Maar dat geldt ook voor de mensen thuis die in een koopwoning wonen en die hun woning moeten verduurzamen. Uiteindelijk geldt hierbij dat een investering op de lange termijn rendabel is, maar dat die op de wat kortere termijn vaak geld kost.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Als we even naar de feiten kijken, dan zien we dat we nu niks hebben aan kernenergie. Daar gaan we waarschijnlijk ook niks aan hebben.

Waar we wel wat aan hebben, waar dit debat ook over gaat, is het isoleren van woningen. Dan kun je "er is het Nationaal Isolatie Offensief" zeggen, maar als je daar veel te weinig middelen tegenoverstelt, dan gebeurt er te weinig. Het PBL zegt: we hebben minder dan 5% kans om de klimaatdoelen te halen. Er gebeurt dus veel te weinig. Woningcorporaties geven aan dat ze helemaal niet kunnen voldoen aan de prestatieafspraken. Nogmaals, als de VVD de energierekening omlaagbrengen echt meent, waar blijven de extra maatregelen dan?

De heer **Nobel** (VVD):

Onlangs nog heeft het kabinet bekendgemaakt dat de woningcorporaties niet langer de ATAD hoeven te betalen. Dat is ook een manier voor corporaties om meer ruimte te krijgen om investeringen te doen. Daarnaast is er het Nationaal Isolatie Offensief. Ik denk dat mevrouw Teunissen en ik het er gewoon niet met elkaar over eens zijn dat kernenergie uiteindelijk de enige manier is om als Nederland echt onafhankelijk van het buitenland te worden, en daarmee uiteindelijk grip te krijgen op de energierekening.

De **voorzitter**:

Interrupties in tweeën.

De heer **Clemminck** (JA21):

Collega Nobel van de VVD is net als JA21 tegen nationale koppen. Nu is de minister begonnen met de uitwerking van de Europese regelgeving, de zogenaamde WLC-GWP, waardoor bakstenen, die eigenlijk een levensduur hebben van 120 jaar in plaats van de 50 jaar waar Europa mee rekent, op achterstand worden gezet ten opzichte van biobased materialen. Dat is een nationale kop; dat is een keuze. Zou de VVD dan ook tegen deze nationale kop zijn en dus bij bakstenen gewoon willen rekenen met de levensduur die ze hebben?

De heer **Nobel** (VVD):

Dat is een terechte vraag van mijn collega van JA21. Ik ben ook benieuwd naar het antwoord van de minister op de vraag die u eerder in uw inbreng heeft gesteld. De VVD is geen voorstander van nationale koppen. Ik heb inderdaad ook kunnen lezen dat er verschil kan zitten in de wijzen waarop Europa en Nederland kijken naar isolatiematerialen. Ik wacht dus eerst even het antwoord van de minister af, maar in principe is de VVD niet voor nationale koppen.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

De VVD is toch een verantwoordelijke bestuurderspartij. Waarom gaat de fractie van de

VVD dan mee in de ophefcratie door van deze minister excuses te eisen voor een half zinnetje dat niet zo handig was als je het eruit knipt, maar in de hele context van het interview absoluut niet dominant was? Het was een heel andere boodschap. Waarom vuurt de VVD deze ophefcratie aan, terwijl ze eigenlijk een verantwoordelijke bestuurderspartij is en moet zijn?

De heer **Nobel** (VVD):

Ik heb het hele fragment gekeken. Dat gaat buiten dit debat om. Er werd ook gezegd: als je dat al wilt. Dat ging over het afschaffen van de voorrang voor statushouders. Daar hebben we bijvoorbeeld een klip-en-klare afspraak over gemaakt in het coalitieakkoord. Dus als u het niet heel erg vindt, ga ik namens de VVD gewoon over mijn eigen woorden en wil ik gewoon heel duidelijk van deze minister horen dat die voorrang eraf gaat en dat ze zich uiteindelijk zal blijven inzetten voor jongeren, die nu veel te lang bij hun ouders op zolder blijven wonen. De zin dat ze dan maar gewoon bij hun ouders op zolder kunnen blijven wonen, leek mij heel opgepast, dus ik hoor graag van de minister hoe ze daar zelf naar kijkt.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dat zei ze niet. Ze zei dat ze in het hele afpellen van de vraag hoe je 100.000 woningen per jaar bouwt en hoe je ook jongeren, die inderdaad schreeuwen om een betaalbare woning ... Bij de VVD moet je altijd maar afwachten of ze betaalbaar worden gebouwd. Ze zei uiteindelijk dat ze gelukkig niet op straat hoeven te slapen. Dat was de context. Op zichzelf, als je het eruit knipt, is dat natuurlijk nooit handig, maar ik vind het echt overdreven om dit dan te eisen van de minister. De context van het interview was namelijk ongelofelijk helder, namelijk dat deze minister en wij allemaal door roeien en ruiten willen om gewoon genoeg woningen te bouwen. Het kernpunt van het hele interview was dat migratie 60% van de extra woningvraag verklaart. De VVD, in welk kabinet ze ook stappen of welk kabinet ze vervolgens ook laten klappen, weet de migratie niet omlaag te brengen.

De **voorzitter**:

Uw vraag, meneer Grinwis.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

De minister vervolgens hierom kapitelen vind ik ophefcratie. Waar een grote partij klein in kan zijn.

De **voorzitter**:

Meneer Nobel mag hier nog even antwoord op geven. Daarna gaan we weer terug naar het onderwerp van dit debat, namelijk klimaatbeleid in de gebouwde omgeving.

De heer **Nobel** (VVD):

De heer Grinwis en ik zijn het in ieder geval over één ding in zijn betoog eens: dat was niet verstandig van de minister. Ik wil de minister graag de mogelijkheid geven om daar in dit debat wat langer op te reflecteren en duidelijk te maken dat zij ook wel voor jongeren die bij hun ouders op een zolderkamer moeten blijven wonen, daadwerkelijk woningen wil gaan bouwen.

De **voorzitter**:

Dan ga ik naar de heer Mooiman van de PVV voor zijn inbreng in eerste termijn.

De heer **Mooiman** (PVV):

Dank u wel, voorzitter. We hebben het vandaag over de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Het is belangrijk, zeker gelet op de recente aankondigingen van het kabinet, dat we dit debat nu voeren.

Voorzitter. Waar het gaat om verduurzaming in zijn algemeenheid staat voor ons voorop dat maatregelen efficiënt en betaalbaar moeten zijn en dat er draagvlak voor moet zijn. Zeker in een tijd waarin de woonlasten hoog zijn en mensen moeite hebben om rond te komen, is er wat ons betreft geen ruimte om nieuwe eisen op te leggen en mensen op extra kosten te jagen.

Toch heeft het kabinet ervoor gekozen om dat laatste juist wel te doen door de hybride warmtepomp vanaf 2029 te verplichten, iets waar wij meermaals tegen hebben gewaarschuwd. Het kabinet dwingt met zijn keuze talloze mensen tot een enorme kostenpost. Niet alleen kost een hybride warmtepomp op zichzelf al zo'n €6.000 tot €8.000, maar ook komen er voor veel mensen nog eens allerlei kosten bij voor de benodigde aanpassingen aan de rest van de woning. Dit kan resulteren in tienduizenden euro's aan extra kosten. Immers is een hybride warmtepomp niet overal even effectief. Met name in minder goed geïsoleerde woningen zal deze zorgen voor een verslechtering van het wooncomfort en een stijgende energierekening. Daarbij komt het feit dat veel mensen er simpelweg geen geld voor hebben. Men toch verplichten tot een warmtepomp komt neer op het dwingen van mensen om een schuld van duizenden euro's aan te gaan. Ik vraag de minister: dit kan toch zeker niet de bedoeling zijn?

We hebben eerder dit jaar juist een brandbrief gekregen van de Woonbond over het feit dat het draagvlak voor de energietransitie onder druk staat. Hoe denkt de minister dat de verplichting die zij nu voorstelt, het draagvlak ten goede komt? Ook woningcorporatie Aedes heeft eerder dit jaar en in aanloop naar dit debat gepleit tegen het invoeren van een verplichting voor de hybride warmtepomp. Zij geeft aan dat een verplichting haar dwingt te investeren op het moment dat de kosten het hoogst zijn, terwijl het rendement negatief is en de kostenbesparing voor huurders ook nog eens onzeker. Daar komt bij dat deze verplichting ook geen onderdeel is van de Nationale Prestatieafspraken. Hoe wil de minister daarmee omgaan?

Gelet op het overvolle stroomnet levert de keuze om de hybride warmtepomp te verplichten ook problemen op. We zien steeds vaker dat allerlei projecten niet kunnen worden aangesloten vanwege de druk op het stroomnet. De voorgenomen verplichting, in welke vorm dan ook, gaat hoe dan ook resulteren in nog meer druk. Wat ons betreft is het veel verstandiger om meer in te zetten op beproefde methodes zoals isolatie. Daarmee kunnen mensen direct worden geholpen in het verlagen van de energierekening en het verbeteren van het wooncomfort, en is er minder opwek van warmte nodig, wat weer uitstoot scheelt. Waarom kiest de minister er niet voor om in plaats van deze dure verplichting de focus juist meer te leggen op de isolatieaanpak?

Voorzitter. Tot 2030 dienen er 2,5 miljoen woningen te worden geïsoleerd. De minister geeft in haar voortgangsbrief aan dat er een flinke versnelling nodig zal zijn om dat doel te behalen. Daarom wordt er ook gewerkt aan een isolatieoffensief; dat is net ook al even langsgeslagen. We zouden ook graag van de minister willen horen of zij verwacht dat de huidige aanpak van dat offensief dan ook voldoende is om de doelen te halen.

Ook zouden we een concrete stand van zaken van de minister willen hebben. Kan zij de Kamer één centraal overzicht doen toekomen van het aantal tot op heden daadwerkelijk geïsoleerde woningen binnen de aanpak?

Tot zover, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Mooiman. U heeft geen interrupties, dus we gaan naar mevrouw Teunissen van de Partij voor de Dieren.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Voorzitter, dank u wel. De afgelopen zomer hebben we allemaal gezien wat de gevolgen zijn van de klimaatcrisis: de droogte, de hitte, onvoldoende groen om te verkoelen, ook in onze steden. Scholen moesten dicht en voor ouderen is de extreme hitte heel gevaarlijk. Isolatie en vergroening zijn twee oplossingen die mensen beter beschermen tegen de gevolgen van klimaatverandering. Bovendien draagt isolatie bij aan het terugdringen van de CO₂-uitstoot. Daarom zal vandaag de inzet van de Partij voor de Dieren op juist die twee zaken zien: isolatie en vergroening. Dat zijn ook twee onderdelen uit het klimaatplan dat wij op Prinsjesdag hebben gepresenteerd. Een meerderheid van Nederland wil meer klimaatbeleid, maar vindt het oneerlijk dat de grote vervuilers steeds maar meer cadeautjes krijgen, terwijl de gewone mensen worden opgezadeld met hoge kosten. Dan moet je juist inzetten op maatregelen die mensen direct iets opleveren, namelijk een schone lucht, een fijne leefomgeving en een comfortabele woning.

Voorzitter. Laat ik beginnen met meer groen in de buurt. Dat is geen luxe, maar is cruciaal voor de gezondheid van mensen. Het RIVM en de Gezondheidsraad pleiten niet voor niets voor meer groen in de buurt. Maar we zien in de afgelopen jaren juist dat de verstening in steden sterk is toegenomen. In de meest versteende wijken is te weinig schaduw, te weinig wateropvang en te weinig ruimte om te ontspannen. Juist daar wonen vaak mensen met minder inkomen, gezinnen met kinderen en ouderen. Zij hebben groen het hardst nodig, maar krijgen vaak het minst. Daarom werkt het ook niet om vergroening grotendeels aan de gemeente over te laten. De Partij voor de Dieren wil dat er meer landelijke regie komt. Wat doet deze minister bijvoorbeeld om de handreiking Groen in en om de stad daadwerkelijk te integreren in de ruimtelijke ordening? Ziet zij kansen om meer regie te pakken om echt de vergroening van de steden aan te jagen? Hoe staat het met de uitvoering van de motie-Kostić over een bijdrage van het ministerie van VRO aan meer groen voor burgers in combinatie met de woningbouwopgave? Welke stappen zijn hierin al gezet?

Voorzitter. Ook verzorgingstehuizen verdienen de aandacht. Ik weet dat de primaire verantwoordelijkheid hiervoor bij VWS ligt, maar ik zie ook zeker een verantwoordelijkheid voor de minister van VRO om ervoor te zorgen dat er meer groen en een comfortabele leefomgeving rondom zorginstellingen komt. Ik wil de minister vragen of zij hierin ook een rol ziet en hoe zij hierin met VWS kan samenwerken.

Vergroening van schoolpleinen draagt ook bij aan de vergroening van de buurt. Ook op dat gebied zien we grote ongelijkheid. In gemeenten waar minder geld te besteden is, zijn de schoolpleinen veel meer versteend. Wil de minister ook meewerken aan landelijke regie op de vergroening van schoolpleinen? Kunnen we hierbij direct een

koppelkans benutten? Neem in het aanpakken van een straat direct de aanpak van een schoolplein mee.

Voorzitter. Het isoleren van woningen levert in de winter comfort op, levert in de zomer verkoeling op en levert een lagere energierekening op. Ook worden we minder afhankelijk van fossiele brandstoffen. Toch zijn nog honderdduizenden huurwoningen niet goed geïsoleerd. Juist mensen met minder inkomen en huurders wonen vaak in de slechtst geïsoleerde woningen en in de meest versteende wijken. Zij betalen de hoogste prijs voor de slechtste woningen. Ze hebben een hoge energierekening, vocht, kou, hitte en gezondheidsklachten.

De minister vertelt ons graag hoeveel het kabinet doet via het Nationaal Isolatie Offensief. Dat klinkt goed, maar de realiteit is dat er veel te weinig middelen tegenover de opgave staan. Mijn vraag aan de minister is dus: ziet zij kans om extra middelen te reserveren voor de woningcorporaties, zodat zij daadwerkelijk ook met dat programma aan de slag kunnen gaan? In januari bleek dat de sector 20 miljard tekortkwam om de afspraken uit de Nationale Prestatieafspraken tot 2035 waar te maken. Is de minister bereid om heel concreet te onderzoeken of juist hier middelen voor vrij kunnen worden gemaakt?

De **voorzitter**:

Rondt u af, mevrouw Teunissen.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Ja.

Er is dan nog een gat na 2030. De Klimaat- en Energieverkenning wijst erop dat het klimaatbeleid voor de gebouwde omgeving voor na 2030 nog onvoldoende is uitgewerkt. Wanneer ontvangen wij de eerste uitwerking?

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Volgens mij heeft u een interruptie van de heer Clemminck.

De heer **Clemminck** (JA21):

Mevrouw Teunissen ga ik nooit meekrijgen in het standpunt van JA21 over migratie. Wat dat betreft kijken we anders naar de wereld; dat respecteer ik uiteraard. Ik probeer het dus maar via de duurzaamheidskant, waar we het hier vandaag een debat over hebben. Het duurzaamste huis is eigenlijk het huis dat niet gebouwd is. Het hebben van 340.000 migranten betekent dat we alleen al door de bouw van de woningen die daarvoor nodig zijn, zowel in het verleden als voor de toekomstige opgave, ongeveer 17 megaton aan CO₂-uitstoot krijgen. Dat is de uitstoot door de bouw van woningen om de migratie op te vangen. Is dat wellicht een manier voor mevrouw Teunissen, de collega van de Partij voor de Dieren, om toch wat meer klimaatremmende maatregelen te overwegen?

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Als JA21 migratie echt serieus zou nemen, zou het ook iets doen aan klimaatverandering. We zien namelijk dat migratie gaat toenemen als gevolg van klimaatverandering, omdat heel veel mensen in gebieden wonen die onleefbaar worden.

Dat betekent nog meer enorme druk richting Nederland om mensen op te vangen. Ik zou dus tegen JA21 zeggen: als je echt iets aan migratie wil doen, pak dan de oorzaken van klimaatverandering aan. Dan gaat het ook om het klimaatneutraal maken van woningen.

De heer **Clemminck** (JA21):

Dat is natuurlijk geen begin van een antwoord, want de echte reden dat migranten naar Nederland komen, is natuurlijk dat ze hier een huis krijgen door bijvoorbeeld de voorrang voor statushouders en alle andere pamperende maatregelen waar de Partij voor de Dieren waarschijnlijk wel voorstander van is. Ik probeerde de logica van de Partij voor de Dieren te hanteren en vroeg: als het de Partij van de Dieren echt om het klimaat en om de reductie van de CO₂-uitstoot gaat, in dit geval van de gebouwde omgeving, dan is migratie toch een knop waar de Partij voor de Dieren aan zou moeten willen draaien?

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Het probleem met de woningbouw is dat er voldoende mogelijkheden zijn om woningen klimaatneutraal te bouwen en te verduurzamen, maar dat hier partijen zijn die dat tegenhouden en ons afhankelijk willen houden van het buitenland en van fossiele brandstoffen. JA21 is een van die partijen. Het is fijn dat JA21 door wil gaan met de zondebokpolitiek en elke keer migranten de schuld wil geven, ook als het gaat over klimaatbeleid, maar de Partij voor de Dieren scheidt die dingen heel graag. Die ziet migratie niet als een probleem, maar als een mogelijkheid om medemenselijkheid te tonen. Klimaatbeleid en humaan opvangbeleid kunnen hand in hand gaan.

De heer **Nobel** (VVD):

Met dat laatste ben ik het namens de VVD wel eens. Die dingen kunnen hand in hand gaan. We kunnen gewoon klimaatmaatregelen treffen om woningen te verduurzamen, maar laten we tegelijkertijd niet weggijken van de effecten van migratie, zeker na het rapport dat recent is verschenen. Ik vraag me gewoon af: waarom kunt u niet onderschrijven dat migratie een enorm effect heeft op onze woningmarkt?

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Dan moet u niet de migranten de schuld geven; er zijn gewoon te weinig sociale huurwoningen gebouwd. Sorry, maar dat is onder het beleid van de VVD jarenlang gebeurd. Er zijn minder sociale huurwoningen gekomen. Ja, dan krijg je op een gegeven moment concurrentie op de socialehuurwoningenmarkt. Laten we daar nou eens van afstappen en beginnen met betaalbare woningen bouwen voor mensen die die nodig hebben; dat is dan de oplossing voor het probleem. Maar de VVD kijkt daarvan weg, wil liever migranten de schuld geven van alles in Nederland en wil zelfs een debat over de verduurzaming van woningen, wat zo ontzettend hard nodig is, kapen door hier weer een soort migratieprobleem van te maken, terwijl dat er helemaal niets mee te maken heeft. Ik zeg dus tegen de VVD: pak vooral het probleem aan dat we veel te weinig sociale huurwoningen hebben in Nederland. Doe daar eindelijk wat aan.

De heer **Nobel** (VVD):

Als de migratie niet zo enorm was toegenomen, was het woningprobleem gewoon minder groot. Dat is gewoon een gegeven. Tegelijkertijd is de woningmarkt complex en is het te makkelijk om te zeggen: het komt alleen door ... Migratie heeft wel degelijk een heel groot effect op de woningmarkt. Dat is het enige wat ik aangeef. Ik vind het jammer dat u dat niet gewoon kunt bevestigen en u tegelijkertijd wil inspannen om namens de Partij voor de Dieren isolatiemaatregelen te treffen. Het kan volgens mij allebei waar zijn.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Ik ontken niet dat migratie een effect heeft op de woningmarkt. Ik zeg alleen maar: dan zijn de migranten niet het probleem; dan is het het falend woningbeleid van de afgelopen decennia, inclusief de asielopvang, het falen van de VVD in de afgelopen jaren. Daarom zitten we nu in de problemen. Dan is de oplossing niet om migranten maar de schuld te blijven geven en dat hier op tafel te leggen terwijl we het hier hebben over klimaatbeleid in de gebouwde omgeving. Dan is de oplossing: ga aan de slag met het bouwen van meer sociale huurwoningen en doe dat ook klimaatneutraal. Dat is de fundamentele oplossing van hetgeen waar we hier mee te maken hebben.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Van Leijen van D66.

De heer **Van Leijen** (D66):

Dank, voorzitter. Een fijn thuis met een lage energierekening: dat is wat we moeten merken van ons klimaatbeleid. Daar ben ik optimistisch over. De afgelopen jaren zien we namelijk dat het kan. In vijf jaar tijd zijn 850.000 woningen geïsoleerd en verduurzaamd. Voor miljoenen Nederlanders betekent dat gewoon een lagere energierekening. Maar wat D66 betreft zetten we nog verder de versnelling in. Daarom wil ik het over drie dingen hebben: het plaatsen van zo veel mogelijk slimme warmtepompen, het versnellen van de uitrol van warmtenetten en het vol inzetten op isolatie om de energierekening te verlagen.

Voorzitter. Een warmtepomp scheelt twee derde van je gasverbruik en verhoogt ook nog een keer de waarde van je woning. De normering in 2029 is dan ook een grote stap vooruit. Door als overheid een duidelijke norm te stellen weten bouwers en installateurs waar ze aan toe zijn. Zo kunnen zij investeren in het verbeteren van warmtepompen en ze tegen een betere prijs aanbieden. De keuze voor slimme warmtepompen is essentieel om de overstap ook te maken op plekken waar netcongestie is. Huishoudens die de kosten niet helemaal zelf kunnen betalen, moeten we uiteraard blijven helpen, zodat ook zij met een warmtepomp de energierekening kunnen verlagen. Mijn vraag aan de minister is: hoe kan de minister die huishoudens ondersteunen, zodat de warmtepomp voor iedereen een uitkomst kan zijn?

De heer **Nobel** (VVD):

De heer Van Leijen had het zojuist over slimme warmtepompen. Zou het niet slimmer zijn om gebruik te maken van hybride warmtepompen in plaats van warmtepompen, omdat we eigenlijk weten dat al die warmtepompen gewoon lastiger zijn voor de netcongestie?

De heer **Van Leijen** (D66):

Om het dan volledig te maken: slimme hybride warmtepompen. Dan kan het op gas, maar kan je het ook via een route doen. Het is ook een slimme warmtepomp, zodat je de piekbelasting kan voorkomen. Als je daarop inzet, kan je de netcongestie inderdaad prima oplossen; dat ben ik helemaal met de heer Nobel eens.

De heer **Nobel** (VVD):

Dank voor die toelichting. Wat de VVD betreft gaan we ook kijken of nieuwbouwwoningen toch weer aangesloten kunnen worden op gas, dus tegelijkertijd

met de hybride warmtepomp. Zou u daar namens D66 ook voor openstaan?

De heer **Van Leijen** (D66):

Dat vind ik wel een interessante. Dan heb ik wel even een vraag terug: wat deed de heer Nobel toen EPBD IV werd aangenomen? Volgens mij was hij toen staatssecretaris in het kabinet hiervoor. EPBD IV schrijft eigenlijk voor dat je nieuwbouwwoningen niet op gas aansluit. Daarover hebben we in Nederland meeonderhandeld. Daar heeft het kabinet waar de heer Nobel in zat, mee ingestemd. Dus ja, wat dat betreft kun je niet helemaal meer terug.

De **voorzitter**:

Dit is niet de termijn van de heer Nobel, maar uw termijn, meneer Van Leijen, dus u kunt geen vraag terugstellen aan de heer Nobel.

De heer **Van Leijen** (D66):

Dat is handig dan.

De **voorzitter**:

Het was een retorische vraag.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Die hybride warmtepompnormering komt dus weer terug in 2029. Dat was al bekend, want Europa heeft de richtlijnen daarvoor al een paar jaar geleden aangescherpt. In die zin is het dus geen nieuws. Het is meer de vraag hoe we dit op een verstandige en betaalbare wijze gaan doen. Het zou zonde zijn als er een subsidie voor hybride warmtepompen komt in een wijk waar een warmtenet wordt aangelegd dat vervolgens niet goed gevuld wordt omdat de deelnamegraad te laag wordt. Wat is precies de inzet van D66 om dit op een verstandige manier te doen? Alleen de vibe van "yes, we gaan normeren en mensen op kosten jagen" lost het probleem niet op. We moeten heel slim gaan plannen waar we met onze beperkte capaciteit en geld het net gaan versterken, en waar we slim gaan normeren.

De **voorzitter**:

Dat was uw laatste interruptie, meneer Grinwis.

De heer **Van Leijen** (D66):

Ik zal geen retorische vragen terug stellen aan de heer Grinwis. Waar het in essentie om gaat, is dat je de energierekening van Nederlanders omlaag krijgt. Wat betreft appartementencomplexen heeft de heer Grinwis helemaal gelijk. De beste manier om daar de energierekening van Nederlanders omlaag te krijgen, is een warmtenet. Dus daar moet je inzetten op warmtenetten. Ik denk dat het goed is dat er een uitzonderingspositie in de normering komt voor warmtenetten waar appartementencomplexen zitten. Dat staat volgens mij ook in de brief van het kabinet. Daar kun je op die manier de energierekening omlaag krijgen. Bij eengezinswoningen kan je de energierekening omlaag krijgen door de installatie van slimme hybride warmtepompen. Met subsidiebedragen moet je er dan voor zorgen dat mensen geholpen worden bij de aanschaf, zeker de mensen die moeite hebben met de aanschaf. Zo help je iedereen.

De heer **Flach** (SGP):

Ik zie in debatten vaker een bijna pathologisch optimisme bij D66: yes, we gaan die warmtepompen verplichten en dan komt het wel goed en dan weet iedereen waar hij aan toe is. Maar in de brief van de minister zie ik dat er juist nog tal van hobbels zijn die nog uitgezocht moeten worden. Waarom dan nu al normeren en niet eerst een grondige analyse?

De heer **Van Leijen** (D66):

Om de hele simpele reden dat we de energierekening van mensen willen verlagen. Ik zei het net al in het interruptiedebatje met de heer Clemminck. De energiecontracten zijn met €600 gestegen in zes maanden, alleen maar door de inval van Amerika in Iran. Zelfs als we de energiebelasting naar nul zouden brengen, zouden we nog steeds duurder uit zijn. Als we het Groninger gasveld opengooien, zoals werd gesuggereerd, doen we niks met de prijs, want dat is een Europese markt. Dus we moeten iets doen om ervoor te zorgen dat de energierekening van Nederlanders omlaaggaat. Dat zit 'm voor een deel in isolatie, voor een deel in warmtenetten en voor een deel in warmtepompen.

De heer **Flach** (SGP):

Dat de energierekening zo hoog is, is mij niet onbekend, maar dat heeft ook te maken met de afspraken die door vorige kabinetten zijn gemaakt, waar ook D66 bij betrokken was, namelijk dat de gasbelasting niet omlaag mag omdat we anders een boete krijgen in het kader van het Herstel- en Veerkrachtplan, zoals onlangs bleek. Ik lees dat er zorgen zijn over de aanschaf, installatie en gebruikskosten. Dus zelfs over kostendaling is nog geen duidelijkheid. Waarom dan nu al normeren?

De heer **Van Leijen** (D66):

Voor de derde keer in dit debat: als we de energiebelasting omlaag doen, scheelt dat €500. De prijsstijging van de energiecontracten van alleen al de afgelopen zes maanden was al €600, dus dat is een schijnoplossing. We doen dit omdat je de energiekosten écht omlaag moet brengen. Er zijn inderdaad nog uitzoekpunten rond hoe we ervoor zorgen dat mensen dit kunnen betalen. Er zijn ook subsidies voor beschikbaar en volgens mij gaat de minister zich er ook voor inzetten om ervoor te zorgen dat er voldoende installatiecapaciteit beschikbaar komt. Nou, wat zorgt ervoor dat er voldoende installatiecapaciteit is en dat er dus voldoende handjes zijn om dit te doen? Gevulde orderboeken en voorspelbaar beleid. Volgens mij gaan we dat juist op deze manier oplossen.

De **voorzitter**:

Vervolgt u uw betoog. Nee, mevrouw Kröger nog.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Op een ander punt, even uitzoomend. We zitten hier bij het debat over de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Als je kijkt naar de cijfers in de Klimaat- en Energieverkenning, hoe kijkt D66 dan naar het grote gat dat daarin zit wat betreft het halen van de doelen? Hoe gaan we dat gat dichten, zeker als daar na 2030 geen geld meer voor is?

De heer **Van Leijen** (D66):

Dank u wel voor deze vraag. Daar kom ik nog op terug in mijn betoog, want ik vind dit een relevant punt. Maar ik kan alvast een korte spoiler weggeven. Ik denk dat we van

heel ver moeten komen op het gebied van klimaatbeleid. Ik denk dat we nu heel goede stappen zetten op het gebied van isolatie — dat gaat heel snel — en wat betreft de invoering van warmtepompen. Ik zie ook dat het kabinet dit voorjaar gaat kijken naar de klimaatdoelen. Wat mij betreft moeten daar maatregelen uitkomen die de klimaatdoelen dichterbij brengen, zodat we daar vol voor gaan, en die de energierekening omlaag brengen. Volgens mij vinden we elkaar daar echt volledig in.

De voorzitter:

Dan mevrouw Teunissen en daarna meneer Russcher. O, sorry, mevrouw Kröger, u heeft nog een vervolgvraag.

Mevrouw Kröger (PRO):

Dank u wel, voorzitter. Interrupties in tweeën. Dan is mijn vraag of er de erkenning is dat de ambities voor zowel isolatie als warmtenetten, en eigenlijk op dat hele onderdeel gebouwde omgeving, te laag zijn en dat de ambities die er liggen niet gehaald worden? In het komende jaar moet er daarom echt al een stap bij. Ik zie niet hoe we het anders in beweging krijgen.

De heer Van Leijen (D66):

Ik ben een rasoptimist, zoals de heer Flach het net verwoordde. Ik zie dat er heel veel dingen wel gebeuren en dat we heel veel snelheid maken. Tegelijkertijd heb ik ook de KEV gelezen. In het regeerakkoord staat dat we gaan praten over aanvullende maatregelen als we de doelen niet halen. Wat mij betreft zitten we dan precies bij de maatregelen die de energierekening van Nederlanders kunnen verlagen.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Heel goed om te horen dat D66 openstaat voor extra maatregelen. Tegelijkertijd lopen we echt enorm achter als je naar de Klimaat- en Energieverkenning kijkt. Ziet D66 daarom nu al extra mogelijkheden als het gaat om de isolatie van woningen, met name van sociale huurwoningen?

De heer Van Leijen (D66):

Voor sociale huurwoningen hebben we al een behoorlijke stap gezet door de ATAD af te schaffen. Dat helpt de corporaties echt om die nationale prestatieafspraken waar te maken. Een deel van die nationale prestatieafpraak is het isoleren van woningen. Zoals ik al zei, moet het kabinet in het voorjaar gaan kijken wat er aanvullend nodig is om de klimaatdoelen te halen. Daarbij benadruk ik elke keer weer dat de maatregelen waarnaar gekeken gaat worden wat mij betreft de maatregelen zijn waardoor de energierekening van Nederlanders omlaaggaat. Volgens mij zijn we het met elkaar eens dat isolatie daar zeker bij hoort.

Mevrouw Teunissen (PvdD):

Zeker, isolatie is dé effectieve manier om de energierekening omlaag te krijgen en een comfortabele woning te krijgen. Maar dan snap ik nog niet dat D66 zegt dat ze daar in het voorjaar naar gaan kijken, want de begroting gaan we dit jaar nog behandelen, dus we kunnen dit jaar nog kijken naar extra middelen. De woningcorporaties geven heel duidelijk aan dat er inderdaad een paar maatregelen zijn genomen, maar dat het niet genoeg is en dat ze 20 miljard tekortkomen tot 2035. Erkent D66 dat daar iets extra's nodig is en is D66 bereid om samen met mij te bekijken of we daar nog iets mee kunnen bij de begroting?

De heer **Van Leijen** (D66):

Volgens mij doen we daar al iets mee richting de begroting. We maken 450 miljoen vrij om de ATAD te verlagen. Dat is 450 miljoen keer 30, want bij woningcorporaties zit er altijd een hefboom op omdat het via het Waarborgfonds Sociale Woningbouw gaat. Dat geeft heel veel extra investeringsruimte om te investeren in isolatie. Daarnaast zeg ik dat het volgende moment om verder te kijken wat mij betreft in het voorjaar ligt, en dat is al vrij snel.

De heer **Russcher** (FVD):

De heer Van Leijen doet het een beetje lijken alsof je bij het aanschaffen van zo'n hybride warmtepomp onmiddellijk meer ruimte krijgt in je portemonnee. Wellicht gaat de energierekening iets omlaag, maar in de brief van Hugo de Jonge uit 2023 lezen we ook dat de terugverdientijd tot wel zeven jaar is. Dan hebben mensen er toch helemaal niks aan in de komende zeven jaar? Het zal me bovendien niets verbazen als het nog langer gaat duren voordat mensen het terugverdiend hebben. Het kost mensen dan toch alleen maar geld? Je kan toch niet van mensen vragen om €6.000 of €8.000 aan een hybride warmtepomp te besteden en erbij zeggen dat ze het binnen zeven jaar terugverdienen? Dat kunnen mensen toch helemaal niet betalen?

De heer **Van Leijen** (D66):

Er zijn allerlei subsidies beschikbaar die daarbij gaan helpen. U heeft mij volgens mij aan de minister horen vragen hoe we ervoor gaan zorgen dat we die mensen die het echt niet kunnen betalen extra kunnen helpen. We zullen iets moeten doen om de energierekening te verlagen. En van uw kant van de Kamer heb ik ook eigenlijk nog geen oplossingen gehoord. Ik heb gehoord dat we de energiebelasting moeten verlagen, maar dat levert maar €500 op jaarbasis op, terwijl de energiekosten stijgen met €600. Het Groninger gas weer openzetten, doet ook niks met de prijs. Dat gas gaan we er sowieso niet uit halen, want de NAM heeft daar helemaal geen zin in, maar stel dat je het zou doen, dan zit je met de Europese gasmarkt waardoor je nog niks met de prijs kunt. Ik ben me nog steeds hardop aan het afvragen hoe de heer Russcher af wil van Europees gas, want dat zei hij eerder in het debat, zonder over te stappen op alternatieven. Als je echt structurele oplossingen wil en je niet elke keer meer wilt betalen voor energie als er iets gebeurt in de wereld, dan zul je naar structurele oplossingen moeten kijken. Dat zijn inderdaad warmtepompen.

De heer **Russcher** (FVD):

De heer Van Leijen draait een beetje om mijn vraag heen. Ik had een hele concrete vraag. Bovendien is het zo dat de subsidie nu €2.000 is. Als je je cv-ketel moet vervangen en daarbij ook nog eens een hybride warmtepomp moet aanschaffen, ben je rond de €8.000 kwijt. Zo'n warmtepomp kost mensen dus €6.000, met zeven jaar terugverdientijd. Bovendien klinkt subsidie leuk, maar dat is gewoon belastinggeld dat mensen moeten opbrengen, waardoor ze uiteindelijk minder te besteden hebben. We hebben immers al torenhoge belastingen in Nederland. Wat zegt de heer Van Leijen dus tegen al die mensen die binnen nu en 2029 €6.000, €7.000, misschien wel €8.000 moeten gaan spenderen en vervolgens te horen krijgen: u verdient dit terug, maar het kan eventjes duren; wacht u maar even acht jaar?

De heer **Van Leijen** (D66):

Dan ga ik een beetje stout doen: ik ga toch nog keer een retorische vraag stellen. Wat

zegt de heer Russcher tegen al die mensen die in de afgelopen zes maanden een energiecontract hebben afgesloten dat €600 per jaar duurder is? Dat is geen zeven jaar terugverdiensijd, dat is gewoon de rest van je leven meer betalen.

De voorzitter:

Volgens mij was u nog niet klaar met uw spreektekst, toch?

De heer Van Leijen (D66):

Ik was precies bij het volgende blokje.

Voorzitter. Op veel plekken liggen de plannen voor warmtenetten al klaar. Gemeenten, woningcorporaties en warmtebedrijven willen aan de slag. In Delft kan de komende jaren bijvoorbeeld worden opgeschaald naar 15.000 aansluitingen. De aardwarmtebron is er al, maar verdere uitbreiding loopt spaak. Dat is zonde, want juist in een flatgebouw is dit dé oplossing om de energierekening te verlagen, terwijl we de druk op het elektriciteitsnet beperken. Daarom vraag ik aan de minister: hoe zorgen we ervoor dat een project met zulke concrete voorbereidingen niet stilvalt? Hoe halen we de ambitie op warmtenetten, zodat juist huishoudens in een flat een lagere energierekening krijgen? Ten slotte: hoe kan de minister gemeenten helpen om van plannen naar uitvoering te komen? Welke extra ondersteuning kunnen wij als Rijk daarin bieden?

Voorzitter. Isolatie is de beste manier om de energierekening van Nederlanders te verlagen. We zien ook dat het kan. Elk jaar worden er meer woningen geïsoleerd. Alleen al vorig jaar hebben 130.000 mensen geholpen om ramen en deuren te verduurzamen. Dat is al dertien keer meer dan vijf jaar geleden. Ook vloeren, daken en zolders worden in een razend tempo geïsoleerd. Wat D66 betreft moeten we daarom volop doorgaan met het Nationaal Isolatie Offensief, maar dat betekent niet dat we achterover kunnen leunen. Zo zien we bijvoorbeeld dat de isolatie in je gevel en spouwmuren spaak kan lopen door vleermuizen. De nieuwe landelijke gedragscode kan helpen om het tempo weer op te pakken. Kan de minister duidelijkheid geven over deze gedragscode? Hoe kunnen we zorgen dat er een duidelijke landelijke lijn komt die ook bindend is? Welke andere maatregelen kunnen we nemen om de isolatie van spouwmuren te versnellen?

Voorzitter. We moeten de kansen van isolatie aan elke Nederlander laten zien. Toen we 60 jaar geleden gasnetten uitrolden door heel Nederland, kreeg elke Nederlander aan de voordeur een aanbod voor hulp. Waarom zouden we dat niet met onze isolatie doen? Waarom zouden we mensen geen duidelijk voorstel doen voor de verduurzaming van hun woning, voor elke woning? Je krijgt te horen wat er kan, hoeveel het kost en hoe we het gaan regelen. De oplossing en het geld zijn er namelijk al. Ik hoor graag hoe de minister kijkt naar het voorstel om elke Nederlander zo'n aanbod te doen. Wat D66 betreft bouwen we de afhankelijkheid van buitenlandse mogelijkheden af, halen we onze klimaatdoelen en zorgen we voor een lagere energierekening.

Dank.

De voorzitter:

U heeft nog een interruptie van mevrouw Kröger.

Mevrouw Kröger (PRO):

Ik had een vraag over de nestkastjes. Daar is een Kamermotie over aangenomen, maar

die is maar half en dus eigenlijk niet uitgevoerd. Van de bouwbedrijven horen we nog steeds de oproep: kom nou met uniforme regels, zodat nestkastjes onderdeel van alle nieuwbouwwoningen worden. Hoe zit D66 daarin?

De heer **Van Leijen** (D66):

Ik ben een groot voorstander van uniforme regels. Als er een eerder aangenomen Kamermotie is, moeten we die uitvoeren.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Het is heel erg goed om dat te horen. Ik hoop dan dat de minister zo direct ... Tot nu toe is de minister heel terughoudend en wil ze het alleen maar bij de utiliteitsbouw houden. Trekt D66 met mij op om te zorgen dat dit gewoon voor alle gebouwen gaat gelden?

De heer **Van Leijen** (D66):

Als u goede voorstellen heeft, wil ik daar altijd naar kijken.

De heer **Clemminck** (JA21):

Ik denk dat heel Nederland, misschien op een paar duizend D66-leden na, verbijsterd heeft gekeken naar het interview van de minister. Hier aan tafel is gevraagd, ook door de collega van de VVD, om bevestiging van het coalitieakkoord op het punt om de voorrang voor statushouders eraf te halen. Er is ook gevraagd om excuses van de minister. Ik ben dus eigenlijk wel benieuwd of de collega van D66 ook behoefte heeft aan excuses en aan de bevestiging van het coalitieakkoord.

De **voorzitter**:

Nogmaals, we debatteren vandaag over klimaatbeleid voor de gebouwde omgeving. Dit is net even aan de orde geweest. Volgens mij is de vraag helder. Mijn vraag aan u is dus ook om uw interrupties te richten op het onderwerp van de agenda en niet op een ander onderwerp waarover wij elkaar de komende tijd ongetwijfeld nog gaan spreken.

De heer **Van Leijen** (D66):

Ik denk dat ik deze ...

De **voorzitter**:

Ik geef de heer Van Leijen ook mee daar in zijn antwoord rekening mee te houden.

De heer **Van Leijen** (D66):

Mag ik nou antwoorden of ...

De **voorzitter**:

Ja.

De heer **Van Leijen** (D66):

Voorzitter, dank. Ik zal daar rekening mee houden. Ik vond de samenvatting van de heer Grinwis een hele correcte. De afdrank van onze voorzitter, namelijk dat dit gewoon een klimaatdebat is, vind ik een nog veel correctere.

De **voorzitter**:

Meneer Clemminck, on topic.

De heer **Clemminck** (JA21):

Voorzitter, allereerst een punt van orde. Helaas is het zo — daar heeft u absoluut gelijk in en dat is uw rol — dat het niet op de agenda staat. Tegelijkertijd is er door verschillende sprekers aan gerefereerd en maakt het gewoon onderdeel uit van het debat op dit moment. Ik zou de heer Van Leijen dan toch nog een keer willen vragen om antwoord te geven en hem willen verzoeken geen retorische vragen terug te stellen als er een interruptie komt. Ik wil van de heer Van Leijen gewoon weten of hij ook behoefte heeft aan excuses, waar de VVD hier in dit debat om gevraagd heeft. Heeft hij ook behoefte om het coalitieakkoord nog een keer te bevestigen op het punt dat de voorrang van statushouders moet eindigen, zoals ik hem heb gevraagd?

De heer **Van Leijen** (D66):

Ik heb behoefte aan een debat over het klimaatbeleid voor de gebouwde omgeving en over hoe we de energierekening van Nederlanders omlaag gaan brengen. Daar zult u het echt mee moeten doen.

De **voorzitter**:

Dan is nu het woord aan de heer Flach van de SGP voor zijn eerste termijn.

De heer **Flach** (SGP):

Dank u wel, voorzitter. Bij het verduurzamen van de gebouwde omgeving is langjarige zekerheid nodig. De kosten zijn hoog en de lusten doen zich vaak pas in de toekomst voor. Het is voor gezinnen en bedrijven dan ook cruciaal om te weten welke steun zij van de overheid kunnen verwachten. Ik voorzie daar echter wel problemen. Vrijwel alle financiële regelingen lopen af in 2030. Wanneer komt er meer duidelijkheid over het vervolg van die regelingen?

Voorzitter. Het kabinet wil hybride warmtepompen vanaf 2029 verplicht stellen. De SGP heeft veel bedenkingen bij die normering, maar ook de minister zelf geeft in haar brief aan dat er nog veel uitgezocht en uitgewerkt moet worden. Waarom is er niet voor gekozen om eerst met een gedegen analyse te komen en eerst te bezien hoe een eventuele normering haalbaar en uitvoerbaar gemaakt kan worden? Daar zitten namelijk nog veel haken en ogen aan, zoals bij woningcorporaties, waar een strakke normering duurzaamheidsambities kan doorkruisen. Is de minister bereid om samen met corporaties te zoeken naar een oplossing?

Voorzitter. Ik lees in de brief dat de minister scherp is op de impact van de norm op de energierekening. Wat houdt dat dan precies in? Gaat zij alleen scherp monitoren of blijft er ruimte voor verzachting van het beleid?

Voorzitter. Ik las een interview met de minister waarin zij voorrekende hoeveel de aanschaf van een warmtepomp kost. Naast de aanschaf komen er echter vaak nog veel meer kosten bij, terwijl de voordelen nogal verschillen per woning. Hoe worden die totale kosten meegenomen bij de inschatting van de kosten van de normering en bij de bepaling van de subsidiebedragen?

Voorzitter. Het kabinet wil stoppen met het uitrollen van gebouwgebonden financiering. De SGP is juist groot voorstander van deze vorm van financiering, omdat die juist mensen met een laag- of middeninkomen kan stimuleren om te verduurzamen. Zij hebben vaak de middelen niet en de bestaande financiële regelingen schieten voor hen

vaak tekort. Wat je ook van de keuze van de minister vindt om dit niet verder te ontwikkelen, op deze manier ontnemen we juist deze groep een kansrijk middel om de energierekening te verlagen. Deelt de minister die analyse? Mocht deze vorm van financiering er echt niet komen, hoe worden juist deze groepen dan extra ondersteund? Welke nieuwe acties tuigt de minister daar dan voor op?

Voorzitter. Het gebruik van gas neemt de laatste jaren af, maar gas is nog steeds een belangrijke energiebron. Ook in de komende jaren blijven veel gezinnen en ondernemers afhankelijk van het gebruik van gas. Tegelijkertijd loopt de belasting daarop wel stelselmatig op. De politieke keuze om deze belasting te verlagen hebben we uit handen gegeven, aan de EU welteverstaan. Kan de minister opnieuw bevestigen dat wij door afspraken in het Herstel- en Veerkrachtplan de belasting op gas niet kunnen verlagen? Is zij dan ten minste bereid om te voorkomen dat deze belasting verder gaat stijgen?

Voorzitter. Een belangrijk onderdeel van verduurzaming is isoleren. Dat wordt nu nog te vaak tegengewerkt door hoe we met beschermde diersoorten omgaan. De minister werkt aan een gedragscode om eenduidigheid te creëren bij het toepassen van eDNA. Begin dit jaar heb ik daar schriftelijke vragen over gesteld. Toen werd gemeld dat die gedragscode in januari 2027 in zou moeten gaan. Inmiddels lees ik dat die code aan het einde van dit jaar pas in consultatie gaat. Ik maak me wel echt zorgen dat deze oplossing steeds verder vooruitgeschoven wordt. Welke actie neemt de minister om dit probleem op te lossen en hoe gaat ze ervoor zorgen dat de gedragscode zo snel mogelijk in werking treedt?

Tot zover.

De voorzitter:

Dank u wel. Mevrouw Kröger van PRO, aan u het woord.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Dank u wel, voorzitter. Vandaag spreken we over het klimaatbeleid in en om het huis. Dat staat dicht bij mensen en het is taaie kost. Dat blijkt ook uit de cijfers. Het halen van de doelen op isolatie, CO₂ en warmtenetten is onwaarschijnlijk. Welke concrete actie gaat zij nemen om toch die doelen binnen bereik te krijgen? Zeker na 2030 is er echt sprake van een zeer, zeer zorgelijk beeld, waarbij er eigenlijk geen budget meer is, terwijl heel veel projecten juist langetermijnzekerheid vragen.

Ondertussen is energiearmoede een structureel en toenemend probleem. Denk aan mensen in een tochtig huis met een lager inkomen. We weten om welke wijken in Nederland het gaat: er zijn zo'n 200 wijken waar dit extra speelt. Die wijken moeten onze prioriteit hebben. Kan de minister aangeven hoe zij de verschillende geldstromen voor isolatie en verduurzaming juist ook op die wijken gaat richten? In die wijken met veel energiearmoede, maar ook breder, is de collectieve route van verduurzaming cruciaal: een wijkaanpak met mensen zelf. Dit collectieve spoor dreigt te verdwijnen, omdat er flink gesneden wordt. Dat kan toch niet de bedoeling zijn? Hoe gaat het met de uitvoering van onze motie om energiegemeenschappen beter te ondersteunen?

Dan het volgende. De minister komt met normering voor de warmtepomp. Daar heb ik twee vragen over. Welke stappen zet zij voor de betaalbaarheid en heeft ze ook

gekeken naar social lease als optie daarbij? En we weten dat in veel wijken warmtenetten het betere alternatief zijn. Hoe zorgen we dus dat we snel duidelijk krijgen welke wijken een warmtenet krijgen, met meer geld vanuit de overheid, vermeden netkosten en meerekenen? Wat is het plan van deze minister?

Vanuit een aanpak van energiearmoede zijn zonnepanelen op sociale huurwoningen en koopwoningen van mensen die minder te besteden hebben voor ons echt van groot belang. Door het abrupt afschaffen van de salderingsregeling dreigt daar eigenlijk nu van alles mis te gaan. De kosten komen nu bij woningbouwcorporaties te liggen. Is dat terecht, vraag ik deze minister. Het lijkt me toch dat we woningbouwcorporaties vooral alle ruimte moeten geven om te investeren in verduurzaming. Ook staan de woningbouwcorporaties aan de lat met de aanleg van warmtenetten. Er ligt een berekening waaruit blijkt dat er 160 miljoen per jaar nodig is om die ambities voor hen te realiseren. Dat geld is er nu niet. Zonder SAH komt er geen warmtenet van de grond. Herkent de minister dit beeld en wat gaat ze daar structureel aan doen?

Dan heb ik nog een vraag over zonnepanelen. De kantonrechter in Amsterdam heeft in september geoordeeld dat er onterecht terugleverkosten in rekening zijn gebracht. Kan de minister aangeven hoeveel huishoudens door deze uitspraak geraakt worden en wat de mogelijke implicaties daarvan zouden kunnen zijn? Op welke manier gaan we toch zorgen dat zonnepanelen op huizen en vooral op huurwoningen gewoon aantrekkelijk blijven?

Voorzitter, ik weet niet hoeveel tijd ik nog heb?

De voorzitter:

U heeft nog één minuut.

Mevrouw Kröger (PRO):

Dan ga ik naar de nestkastjes. Deze minister heeft onze motie niet uitgevoerd. Er is namelijk echt alleen in de utiliteitsbouw nu een verplichting gekomen. Die is zo geformuleerd dat er eigenlijk voor gemeenten geen ruimte meer is om het dan voor woonhuizen, voor nieuwbouw, nog wél verplicht te kunnen stellen. Dat was natuurlijk niet de oproep vanuit de bouwsector en was niet wat er met onze motie bedoeld was. Niet alleen starters maar ook de vogels kunnen op deze manier fluiten naar een woning. De huidige minister stelt in de beantwoording dat er geen reactie vanuit de drie genoemde brancheverenigingen naar het ministerie is geregistreerd. Dat is wel een hele formalistische benadering; de bouwsector heeft volgens mij heel duidelijk aangegeven wat zijn standpunt was. Mijn vraag is eigenlijk of de minister zelf contact heeft gezocht en of ze heeft gevraagd naar het standpunt van de brancheverenigingen. Bovendien is dat standpunt afgelopen september nog eens heel duidelijk kenbaar gemaakt in een brief, met de hele duidelijke oproep om juist landelijke regelgeving niet te beperken tot utiliteitsbouw en juist ook voor woningbouw mogelijk te maken.

De voorzitter:

Rondt u af.

Mevrouw Kröger (PRO):

Dus is de minister van plan om dit dan ook te gaan doen?

De heer **Nobel** (VVD):

Mevrouw Kröger vroeg zojuist aan de heer Van Leijen: bent u het met mij eens dat de motie die er ligt uitgevoerd moet worden? Dat ging dan over de nestkastjes. Maar er ligt ook nog een andere motie. Die heeft de VVD ingediend. Daarin is aan de minister het volgende gevraagd: het is prima om die duurzaamheidsnorm omhoog bij te stellen en doe dat ook vooral samen met de bouwers, maar zorg er dan voor dat niet alle gemeenten met allerlei extra duurzaamheidskoppen komen. Laten dat nou net gemeenten zijn waar vooral linkse bestuurders aan het roer zitten, die dan met allerlei extra eisen komen, zoals dat het vogelkastje er weer net iets anders uit moet zien. Mijn vraag aan mevrouw Kröger is dus of zij vindt dat als er straks een landelijke wetgeving komt het daar dan ook bij moet blijven en die gemeenten dan niet weer met allerlei plussen erop moeten komen, want daar worden die bouwers gewoon helemaal gek van.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Ik roep niet voor niets op om het in het Bbl zo op te nemen zoals de intentie was vanuit de gemeenten en vanuit de bouwers, wat nu gewoon niet uitgevoerd wordt. Ik vraag dus aan de minister om echt naar dat Bbl te kijken, zodat die nestkastjes daarin wel degelijk verplicht worden.

De heer **Nobel** (VVD):

Het lijkt mij heel verstandig om ook echt alleen naar het Bbl te kijken. Mijn vraag aan mevrouw Kröger is dus of zij het ermee eens is dat we met elkaar niet moeten willen dat gemeenten meer doen dan het Bbl, ook op het gebied van duurzaamheid.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Nee. Net zoals ik niet ben voor de fixatie vanuit de VVD op "geen nationale koppen" ben ik ook niet voor "geen gemeentelijke koppen".

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Grinwis van de ChristenUnie voor zijn bijdrage in de eerste termijn.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Voorzitter, dank u wel.

(Hilariteit)

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Het komt door mijn eigen dubbele ontkenning. De VVD wil geen nationale koppen. Wij vinden nationale koppen en ook een gemeentelijke kop nodig voor het klimaat.

De **voorzitter**:

Goed dat we deze eventjes uit de wereld hebben geholpen, mevrouw Kröger! Wat fijn dat hier zo'n lekkere samenwerking op gang komt tussen de VVD en PRO. Hartstikke goed. Meneer Grinwis, aan u het woord.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Zal ik nog een poging wagen, voorzitter? Na het initiatief van GroenLinks, CDA en ChristenUnie in 2021 voor een nationaal isolatieprogramma kwam dat er ook, met miljarden voor een ondersteunende en ontzorgende isolatieaanpak tot en met 2030,

maar mijn vraag aan de minister is hoe het daarna verdergaat. Hoe zit de straat-voor-straatpak er daarna uit en hoe goed blijft de ISDE gevuld? Wat betreft het Warmtefonds: komt er dit najaar nog een extra storting en hoe ziet de toekomst van dit toegankelijke en cruciale fonds van goedkope en zelfs renteloze leningen er meer structureel uit?

De minister komt nu ook nog met een landelijk energiehuis. Daarbij moet ook een persoonlijke benadering voorop blijven staan. Hoe zorgt de minister ervoor dat dit loket juist die groepen bereikt die het zo hard nodig hebben en die niet altijd hun weg kunnen vinden naar de juiste loketten? Heeft het energiehuis hier capaciteit voor? Hoe verhoudt dit landelijke huis zich tot alle lokale energiehuizen die er al zijn?

Dan vloerisolatie. Wordt bij het vaststellen van de isolatiewaarde van een woning de energiebesparing door vloerisolatie niet onderschat? Blijft vloerisolatie hierdoor mogelijk niet achter, terwijl daar juist veel te winnen valt, zeker bij vloerverwarming? De huidige NTA 8800 houdt geen rekening met extra warmteverlies naar beneden. Is de minister bereid deze tekortkoming nog voor de vaststelling van een nieuwe isolatiestandaard, ZEB-richtwaarden en maatregelenpakketten afzonderlijk te laten onderzoeken in plaats van te wachten op de modernisering van de energieprestatieberekening in 2030?

Voorzitter. De ChristenUnie staat in principe positief tegenover een normering voor hybride warmtepompen vanaf 2029. Met het eraf gaan van deze normering voor dit jaar, 2026, was al duidelijk dat de Europese richtlijn de facto betekende dat die normering in 2029 terug zou komen, maar er liggen nog wel veel belangrijke uitvoeringsvragen. Hoe voorkomen we bijvoorbeeld dat huishoudens investeren in een hybride warmtepomp terwijl hun wijk op termijn wordt aangesloten op een warmtenet? Worden deze wijken en complexen vrijgesteld van een normering? Worden ISDE-subsidies in zulke wijken niet verstrekt? Ik hoor graag hoe de minister ervoor zorgt dat de normering aansluit op lokale warmteplannen en dat huishoudens niet op kosten worden gejaagd door tegenstrijdig beleid. Wat nu in de brief staat, is namelijk nog te abstract voor echte duidelijkheid. Welke concepten worden uitgewerkt om de betaalbaarheidshobbel te nemen? We hebben subsidies, maar daar is dus nu nog geen duidelijkheid over voor na 2030. We hebben het Warmtefonds. Dat is binnen afzienbare tijd ook uitgeput. We hebben constructies voor lease, maar de vraag is of die aantrekkelijk genoeg zijn.

Voorzitter. De uitrol van slimme hybride warmtepompen vergt in veel gevallen nog wat isolatiemaatregelen, maar dan is het frustrerend als een vleermuis daar een stokje voor steekt. Is de voortgang van de soortenmanagementplannen voortvarend genoeg om dat snel op te lossen?

Voorzitter. In Zuid-Holland kwam een week geleden een oproep binnen, een noodkreet bijna: negentien warmtenetprojecten dreigen stil te vallen als het Rijk zijn voorwaarden niet op orde krijgt. Iedereen staat klaar, maar nu het kabinet nog. Hoe reageert de minister op deze noodoproep? Wat wil zij doen om duidelijkheid te geven en die projecten uit het slop te krijgen?

Daarnaast zijn er veel zorgen over de warmtetarieven die binnenkort voor volgend jaar worden vastgesteld, want doordat die nog gekoppeld zijn aan de gasprijs gaan die enorm oplopen. In de praktijk betekent dat dat op sommige plekken de prijs van warmte met 33% gaat stijgen, waardoor huishoudens er tot €300 op achteruitgaan, een greep uit

de portemonnee van mensen met een aansluiting op het warmtenet. Is de minister het met me eens dat dit niet acceptabel is en kan zij ingrijpen om die stijging door de koppeling ongedaan te maken?

Voorzitter. Dan de WLC-GWP. Dat is een wat technischer punt. Het gaat over de totale uitstoot van een gebouw gedurende de levenscyclus. Mijn motie heeft er in april toe opgeroepen dat de minister de beleidskeuzen in uitvoerbaarheid eerst aan de Kamer voorlegt. Ik was aan het zoeken tussen de stukken, maar ik kwam dat niet tegen. Wanneer ontvangt de Kamer de voorgenomen grenswaarden, het aanscherpingspad en de onderliggende onderzoeken? Hebben wij dan nog kans om bij te sturen vóór het indienen hiervan bij de Europese Commissie? Het debat dat we nu voeren, was namelijk de uitgelezen mogelijkheid geweest om het daarover te hebben. Ik heb er nog wat vragen bij ...

De voorzitter:

Ik zie dat er interrupties zijn, maar we doen eerst de vragen van de heer Grinwis en dan de interruptie van de heer Clemminck.

De heer Grinwis (ChristenUnie):

... want hoe worden bij die grenswaarden, naast bouwkosten, betaalbaarheid en woningbouwproductie, ook maatschappelijke baten van bijvoorbeeld aanvullende emissiereductie meegewogen? Kan de minister inzicht geven in de verschillende ambitieniveaus, de kosten die daarbij komen kijken en de uitvoerbaarheid?

De voorzitter:

Dan nu de heer Clemminck.

De heer Clemminck (JA21):

Excuus, voorzitter, ik dacht dat het punt al was afgerond. Ik ken de heer Grinwis als fan van biobased materialen, maar ook wel als fan van eerlijkheid en rationaal doorberekenen. Dat betekent ook dat bakstenen ook rationeel en eerlijk doorberekend moeten worden op hun levensduur van 120 jaar in plaats van die 50 jaar.

De voorzitter:

Meneer Grinwis, over rationale bakstenen.

De heer Grinwis (ChristenUnie):

Zeker. Ik denk dat het rationeel is om de levenscyclus van een woning beter mee te nemen. Dat geldt inderdaad voor alle materialen, dus dan moet je niet gaan discrimineren tussen het ene en het andere materiaal. Dat is duidelijk.

De voorzitter:

Dit gesprek gaat een hele bijzondere kant op.

De heer Clemminck (JA21):

Ik ben blij dat de heer Grinwis niet wil discrimineren tussen bouwmaterialen. De minister werkt wel aan die routekaart van de WLC-GWP. Daarin wordt vanuit het ministerie geen rekening gehouden met het feit dat bakstenen 120 jaar meegaan in plaats van 50 jaar; althans, die indruk krijgen wij. Wil de heer Grinwis met mij optrekken om te voorkomen dat dit gaat gebeuren en er dus een nieuwe nationale kop gaat ontstaan?

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Ik wil vooral een goed antwoord van de minister op mijn vragen. Ik neem aan dat de minister ook ingaat op dit punt. Het gaat er nu natuurlijk om dat we nu een maatstaf aan het ontwikkelen zijn die materieel eigenlijk bijna totaal geen impact gaat hebben, omdat de huidige bouwmethodes ruimschoots passen binnen die nieuwe maatstaf. Dan vraag ik me af of we dan wel het juiste doen. Ik snap namelijk dat collega Clemminck focust op bakstenen. Ik zal inderdaad ook focussen op biobased materialen. Ik denk dat als je de bouw opschakelt naar meer industriële of modulaire bouw of naar 3D-printen, je perfect verschillende materialen kunt combineren, ook biobased materialen. Dan is het wel prettig als de regelgeving dat op waarde schat, of dat nou gaat om een 120 jaar oude baksteen of om biobased materiaal dat gedurende de hele levenscyclus CO₂ opslaat in plaats van uitstoot.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Grinwis. Meneer Grinwis, u bent echt ruimschoots door uw tijd.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Oké, nou, dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:

Ik ga toch maar even streng voor u zijn vandaag.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dank u wel voor de ruimte en dan laat ik het hier ook bij. Dat scheelt dan weer.

De **voorzitter**:

Dan een warm welkom aan mevrouw Keijzer, die binnen is gekomen. Fijn dat u er bent. U bent geen deel van deze commissie, dus de vraag aan de leden is of zij akkoord zijn met de inbreng van mevrouw Keijzer in deze commissie. Ik zie dat de leden akkoord zijn. Ga uw gang, mevrouw Keijzer, in uw eerste termijn. U heeft vier minuten.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Dank u wel, voorzitter. Wat een weelde. Ik moest denken aan hoe je dat zou vertalen: "bakstenofobie" of zo? Zo gaat dat dan tegenwoordig meteen.

Voorzitter. Dat is eigenlijk wel zo'n beetje de laatste leuke opmerking die ik vanmorgen ga maken, want ik ben eigenlijk vrij ontstemd over het beleid van deze minister. "Onrealistisch" en "oneerlijk" waren de twee woorden die bij mij opkwamen toen ik las dat dit kabinet vanaf 2029 de cv-ketel wil verbieden. Dat is namelijk wat je doet als je zegt dat je alleen nog maar een andere mag. Dat zit 'm dan vooral in de volledig wereldvreemde benadering van dit vraagstuk. De lagere energiekosten die het moet opleveren, betekenen niet automatisch lagere totale kosten. Een hybride warmtepomp kost al gauw €8.000. Dat is bijna vier keer zoveel als een cv-ketel. Dan hebben we het nog niet eens over alle andere werkzaamheden die je ook moet doen aan een woning wil het gaan werken. €10.000 is daarbij niks. Dan zie ik de minister doodleuk ergens zeggen: dan moet je maar even gaan sparen. Alsof heel veel gezinnen daar nog toe in staat zijn, met alle kosten voor levensonderhoud, benzine, boodschappen, met belastingverhoging en noem maar op! Zelfs als je de investeringen in de hybride warmtepomp even vergeet, is het nog maar de vraag of uiteindelijk ook je

energierekening daalt. Dat heeft weer te maken met een steeds hogere gasbelasting, de kosten voor het aanstaande bijmengen van groen gas en de Europese CO₂-heffing. Zonnepanelen hebben we eerder gestimuleerd. We zien allemaal hoe dat uiteindelijk heeft uitgepakt. Dan hebben we het met z'n allen nog niet eens gehad over de vraag of het elektriciteitsnet dit allemaal aankan. Ben ik een tegenstander van warmtepompen? Nee, het zijn goed werkende apparaten met een groot woongenot er nog eens bij, maar daar gaat dit niet over. De vraag is of mensen zich dit kunnen veroorloven.

Voorzitter. Dan wordt er ook nog een onderzoek aangekondigd waarmee moet worden uitgedokterd of dit uiteindelijk allemaal terugverdiend kan worden tijdens de levensduur. Bespaar je de belastingcenten. Zo'n onderzoek kost ook weer geld. Ik weet het antwoord hierop al; iedereen weet hier eigenlijk het antwoord al op. Doe het niet, zou ik tegen deze minister willen zeggen. Maar goed, het gaat er uiteindelijk om of je een vinkje kan zetten in je klimaatmodel. Dat is natuurlijk de discussie die hierachter zit: de modellenwerkelijkheid van de Klimaat- en Energieverkenning.

Voorzitter. Dat is niet de enige reden waarom ik zeer ontstemd ben over deze minister. Ik moet mij echt inhouden om niet boos te worden. Gisteren zag ik dat zij echt de wereldvreemdheid had om, toen het ging over de hoeveelheid woningen die nodig is voor de bevolkingsgroei, te zeggen dat het vooral in migratie zit. De opmerking die zij daarbij maakte, was: gelukkig kunnen de Nederlandse jongeren nog bij hun ouders wonen. Wil deze minister deze woorden terugnemen? Wil zij daarvoor excuses maken? Want ik vind het werkelijk bij de wilde spinnen af.

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Ik ga u even wijzen op het feit dat dit net uitgebreid aan de orde is geweest voordat u binnenkwam. Ik heb gezegd dat we daar genoeg over hebben gewisseld. We zitten hier met elkaar te debatteren over het klimaatbeleid. De minister kan daar zo meteen kort nog even op ingaan, omdat we daarover gewisseld hebben, maar probeer dit debat wel on topic te houden. U heeft nog 30 seconden voor uw inbreng.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Ik vind het allemaal prima. Ik weet dat het hierover gegaan is, maar dit geeft voor mij wel aan hoe losgezongen van de werkelijkheid dit kabinet en deze minister zijn. Dat zie je niet alleen als het gaat over de vraag waar onze Nederlandse jeugd moet wonen, maar je ziet het ook bij een onderwerp als de gebouwde leefomgeving. Deze minister heeft blijkbaar geen enkel idee van wat er speelt in het leven van de gemiddelde Nederlandse burger. Ik vind het echt ongekend dat dit op deze manier doorgaat. Ik reken dus op excuses van deze minister, en ik reken erop dat zij haar leven betert en niet meer op zo'n manier spreekt over Nederlanders.

De voorzitter:

Dank aan mevrouw Keijzer. Ik kijk even naar de heer Clemminck en vraag of hij het voorzitterschap wil overnemen van mij.

Voorzitter: Clemminck

De voorzitter:

Zeker. Dan geef ik het woord aan mevrouw Steen. Zij spreekt namens het CDA.

Mevrouw **Steen** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Ik vind dit altijd een beetje gekke move, maar zo doen we dit blijkbaar met elkaar.

Voorzitter. Je laat je huis isoleren, maar na de werkzaamheden krijg je steeds vaker ademhalingsproblemen. Je hebt hoofdpijn, last van duizeligheid en begint aan jezelf te twifelen: is er iets aan de hand, of zit het tussen mijn oren? Dan blijkt het niet tussen je oren te zitten, maar tussen je muren: het UF-schuim dat is aangebracht geeft zulke hoge concentraties van formaldehyde af dat je je huis moet verlaten. Dit speelde in Rijssen, maar ook in Hengelo, Purmerend, Capelle aan de IJssel, Rhenen, Losser, Nieuwegein, Oostzaan en Hardenberg. In Dalfsen staan zelfs twee appartementencomplexen leeg om deze reden. UF-schuim is in tienduizenden woningen toegepast, maar we weten niet hoeveel huishoudens echt risico lopen.

De GGD adviseert inmiddels om dit isolatiemateriaal niet meer te gebruiken. De minister heeft de subsidie gestopt, maar ze heeft het gebruik nog niet verboden. Waarom grijpt de minister niet verder in? Welke mogelijkheden heeft zij om UF-schuim tijdelijk of permanent te verbieden? Kan de minister ook iets zeggen over wie de kosten draagt voor onderzoek, sanering en vervangende huisvesting voor mensen die hiermee te maken hebben?

Dat mensen na het isoleren niet veilig kunnen wonen, is in de eerste plaats heel erg verdrietig en ellendig voor de mensen die dit overkomt. Het is ook heel erg slecht voor het vertrouwen in de overheid en het draagvlak voor verduurzaming. Over draagvlak gesproken: we gaan die verduurzaming niet voor elkaar krijgen als mensen niet overtuigd zijn dat het nodig is en dat het lang niet altijd ingewikkeld is. In Alkmaar heb ik zelf gezien hoe goed het werkt als buurtgenoten bij buurtgenoten aanbellen en uitleggen hoe ze al vlot energiebesparende maatregelen kunnen nemen. Zij worden ondersteund door de Participatiecoalitie. Kent de minister dit initiatief en hoe waardeert zij dit? Hoe kijkt zij aan tegen dit type organisaties? We gaan deze namelijk hard nodig hebben in de verduurzamingsopgave waar we voor staan. Bovendien vermindert dit de eenzaamheid in buurten. Ook dat gaat over het versterken van gemeenschappen.

De **voorzitter**:

Als u daar even pauzeert, krijgt u een interruptie van mevrouw Kröger.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

De Participatiecoalitie en de het hele collectieve spoor van verduurzaming zijn dingen die wij ook ongelofelijk belangrijk vinden. Deelt het CDA mijn zorgen dat het ernaar uitziet dat eigenlijk juist daarop bezuinigd wordt, terwijl we om verduurzaming voor elkaar te krijgen in wijken eigenlijk die gemeenschappen zo hard nodig hebben?

Mevrouw **Steen** (CDA):

Ja, die zorg deel ik wel. Vandaar mijn vraag aan de minister hoe ze hiernaar kijkt en hoe ze de toekomst daarvan ziet. Ik ben dus heel benieuwd naar wat de minister ons daarover te vertellen heeft.

Voorzitter. Dan de isolatieaanpak. Het kabinet trekt 300 miljoen extra uit, maar hoeveel

extra woningen worden daardoor daadwerkelijk geïsoleerd? Hoeveel woningen moeten we jaarlijks aanpakken om de doelstelling van 2,5 miljoen woningen in 2030 te halen en liggen we op schema? In het hele land worden renovatiedeals gesloten, onder andere tegen energiearmoede, en er wordt gewerkt met regionale consortia. Wil de minister deze consortia ook regelluwer maken, zodat dit makkelijker van de grond komt? Bij de isolatieaanpak zijn ook nogal wat obstakels uit de weg te ruimen. Het is goed dat het kabinet het knelpunt rond vleermuizen, gierzwaluwen en huismussen praktisch wil oplossen en de tijdelijke gedragscode kan daarbij helpen, maar is geen structurele oplossing. Kan de minister aangeven hoeveel woningen nog steeds niet kunnen worden geïsoleerd zolang de structurele soortenmanagementplannen nog niet overal beschikbaar zijn? Wanneer verwacht zij wel een structurele oplossing te kunnen bieden?

Voorzitter. Het is begrijpelijk dat het kabinet nog werkt aan een verdere uitwerking van het klimaatbeleid voor de gebouwde omgeving richting 2040 en 2050. Tegelijkertijd moeten mensen vandaag al beslissingen nemen over de investeringen in hun woning. Wanneer krijgen huishoudens duidelijkheid over de verduurzamingsnormen en de gewenste route richting 2040 en 2050? Hoe voorkomt het kabinet dat mensen vandaag investeren in een oplossing die over tien jaar toch niet de juiste blijkt te zijn of dan alweer onvoldoende is om aan de laatste normen te voldoen?

Voorzitter, ik laat het hierbij.

De **voorzitter**:

Dank u wel. U heeft verder geen interrupties. Dan draag ik het voorzitterschap weer aan u over.

Voorzitter: Steen

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik kijk even naar de minister om te zien hoeveel tijd zij nodig heeft voor de voorbereiding van de beantwoording. 25 minuten? Volgens mij kunnen wij 25 minuten lijden met elkaar. Dan zien wij elkaar weer om 11.50 uur.

De vergadering wordt van 11.27 uur tot 11.55 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Goed. Beste mensen, het is 11.55 uur. We gaan beginnen met de eerste termijn van de zijde van het kabinet. Ik geef het woord aan de minister.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Dank u wel, voorzitter. Staat u mij toe dat ik eerst de vraag beantwoord die mij gesteld is die eigenlijk bij het debat van gisteren behoorde, zodat we het daarna over het debat van vandaag kunnen hebben.

De **voorzitter**:

Zeker.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Fijn. Gisteren hebben we het mondelinge vragenuur gehad. Ik heb daarin, denk ik, helder uiteengezet dat ik me houd aan allerlei dingen die ik heb toegezegd, waaronder

voor de zomer een bouwstenenoverzicht, na de zomer een brief met hoe we dit uitwerken — die krijgt u zeer spoedig — en ook dat ik, zoals ik bij het intrekken van de wet heb aangegeven, voor het einde van het jaar met een internetconsultatie zou komen. Dat zijn de dingen die uit gisteren voort zijn gekomen. Toen ik daar wegliep, heb ik de media uitgebreid te woord gestaan en heb ik aangegeven dat een heleboel levens op de pauzestand staan, dat we een groot tekort hebben aan woningen voor mensen die sociale huurwoningen nodig hebben, dat er inderdaad ook een heel groot migrantenvraagstuk is; dat gaat over kennismigranten en arbeidsmigranten maar ook over statushouders. Ik heb geprobeerd aan de media uit te leggen dat we mensen hebben die nog bij hun ouders wonen. We hebben ook mensen die dat niet kunnen; die wonen op straat. Ik ben de afgelopen maanden bij menige daklozenopvang binnen geweest om te kijken wat voor schrijnende situaties we hebben met mensen die zelfs die bank bij hun ouders niet meer hebben of een bed bij hun ouders of vrienden waarop ze mogen slapen. Dus ik heb gisteren de hele context geduid van de opgaven waar we voor staan. En dat allemaal is de aanleiding voor het actieplan voor meer, sneller en beter. Daar heb ik gisteren antwoord op gegeven. Ik heb geprobeerd de nuance te duiden, dat er een hele grote vraag is naar heel veel woningen. Dat weten we hier allemaal. Dat moeten dan wel de woningen zijn die mensen kunnen betalen, dus we hebben betaalbare woningen nodig. Mensen zitten in de knel. Dat geldt voor starters en dat geldt ook voor statushouders. We hebben daarvoor afspraken gemaakt over hoe ik daarmee om zal gaan, en dat is precies wat ik aan het doen ben.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan ga ik u nu dit zeggen: u mag een korte, feitelijke vraag stellen, maar ik ga geen interrupties toestaan op de inhoud van wat de minister nu heeft gezegd. Dat is dus even het punt van orde dat ik hier zelf maak, want we hebben hier een ander debat, zoals al aangegeven in eerste termijn. U heeft een aantal vragen gesteld aan de minister en de minister heeft daar net antwoord op gegeven. Wat mij betreft gaan we gewoon door met de orde van dit debat. Dus als u vragen heeft over het klimaatbeleid, meneer Clemminck, dan vraag ik u die op een andere manier en op een ander moment aan de minister te stellen. Een punt van orde van de heer Clemminck.

De heer Clemminck (JA21):

Ja, een punt van orde. Het is natuurlijk wel een beetje een vreemde figuur als de voorzitter aan Kamerleden aangeeft dat ze niet mogen reageren op datgene wat de minister nog geen tien seconden geleden heeft gezegd. Ik heb wel begrip — en dat heb ik in mijn termijn gezegd — voor het feit dat dit een klimaatdebat is. Ik heb wel geconstateerd dat er meerdere sprekers zijn geweest die dit onderwerp hebben aangeroerd, waardoor dit onderwerp van het debat is. Ik zou u toch willen vragen om korte — dat ben ik met u eens — interrupties toe te staan op wat de minister net, twintig seconden geleden, heeft gezegd. Het is een beetje een raar figuur dat u Kamerleden verbiedt om te reageren op wat de minister in het debat heeft gezegd.

De voorzitter:

Nou, u heeft mij besteld om orde in uw debat te houden en het onderwerp is klimaatbeleid, dus vandaar dat ik u daar even aan help herinneren. U gaat natuurlijk over uw eigen woorden. Ik ga even naar de heer Van Leijen.

De heer Van Leijen (D66):

Dank voor de steun, voorzitter, voor uw punt van orde en voor dat u de orde bewaakt in

dit debat. En het begint ook een beetje frustrerend te worden. Ik heb het nou al een paar keer gezegd in dit debat: de energierekening van Nederlanders is in zes maanden €600 per jaar gestegen. Daar moet dit debat over gaan. We gaan het volgens mij niet met elkaar hebben over fophef. Daar zijn volgens mij gisteren al mondelinge vragen over gesteld, dus dat is volgens mij nu wel klaar. Ik wil eigenlijk streng voorstellen om het nu gewoon over het klimaatbeleid te hebben.

De voorzitter:

Dan ga ik aan de heer Clemminck vragen om in zijn tweede termijn ... U mag een korte interruptie hebben hierop, maar dan wel kort en feitelijk.

De heer Clemminck (JA21):

Ja, voorzitter. Ik wilde anders een ordevoorstel doen, aan de leden natuurlijk, maar u staat het mij niet toe, dus dan houd ik het inderdaad op een interruptie op dit punt. Constateer ik dan dat de minister uitvoering gaat geven aan het afschaffen van de voorrang voor statushouders, en is dat ook haar intrinsieke motivatie?

De voorzitter:

Nou, minister, heel kort.

Minister Boekholt-O'Sullivan:

Ik kan tegen de heer Clemminck zeggen dat ik mij gewoon houd aan het coalitieakkoord. Ik heb ook op geen enkele manier uitgestraald dat ik dat niet aan het doen ben. Ik heb u voor de zomer, zoals beloofd, een brief gestuurd. Ik heb u in die brief toegezegd dat ik na de zomer met een aanvullend akkoord zou komen. Dat doe ik ook; dat ligt alleen nog in de ministerraad. We hebben de traditie dat we daar dan niet over spreken voordat ik het in de mr heb behandeld. Zodra dat is gelukt, ontvangt u dat van mij, zoals ik dat ook eerder heb toegezegd. En voor het einde van het jaar, zo heb ik toegezegd, dus in maart al, kom ik met een voorstel voor een wet en gaat dat in internetconsultatie. Dus ik voer het coalitieakkoord gewoon uit en ik heb nog nergens uitgestraald dat ik dat niet ging doen. Ik doe gewoon wat we hebben afgesproken.

De voorzitter:

Dank aan de minister. We gaan vanaf nu weer het huisje bij het hekje houden. Ik ga u vragen, minister, om ... Heeft u iets nieuws, meneer Nobel? Als u niks nieuws heeft, dan ...

De heer Nobel (VVD):

Ik kan het kort doen, voorzitter. Maar de minister heeft gisteren zelf gezegd over het afschaffen van de voorrang voor statushouders: "als u dat al zou willen". Daarmee heeft de minister uitgestraald dat ze dat mogelijk niet zou willen. Ik ben dus blij namens de VVD dat de minister hier klip-en-klaar zegt dat ze er alles aan gaat doen om uiteindelijk die voorrang voor statushouders af te schaffen. Dat heb ik nu dan goed gehoord. Gisteren leek er toch wat ruis in die boodschap te zitten, dus ik ben blij dat dat nu dan is verduidelijkt.

De voorzitter:

Dank voor deze constatering. Dan kan de minister volgens mij nu over tot de beantwoording van de vragen. Dank ervoor dat u even de gelegenheid nam om hierop te reageren; dat waardeer ik. Even mijn vraag: heeft u blokjes voor mij? Zo kunnen we

allemaal met elkaar bijhouden of en waar we interrupties moeten plaatsen.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Dat doe ik. Ik heb, na mijn inleidende tekst, de blokjes: hybride warmtepomp, vervolgens het isolatieoffensief en dan de huursector. En dan heb ik nog een vierde blok. Ik dacht, laat ik die nou niet "overig" noemen want dan vraagt u zich af wat daar dan in zit. Dat is dus wel overig, maar daar zit in: bouwregelgeving, circulair, netcongestie, klimaatadaptatie en de energiebelasting. Die zitten in dat laatste blok.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Voorzitter, mag ik een interruptie plegen?

De **voorzitter**:

Nee, want u komt nu net binnen. We hebben net een blok van de minister gehad waarin ze gereageerd heeft op een aantal zaken die uit de agenda zijn. We gaan nu door met de agenda, gewoon met de beantwoording van de inhoudelijke vragen over het klimaatbeleid. We hebben vier blokjes. Ik wil u voorstellen om hetzelfde regime als voor de pauze te doen, dus u heeft vier interrupties, waarbij alles boven de 30 seconden dubbel telt en alles onder de 30 seconden gratis is. Ik houd dat natuurlijk goed voor u bij. En we doen de interrupties in tweeën. Dan gaan we het denk ik met elkaar nog redden om een tweede termijn te doen. Ik denk dat dat misschien best goed is, gezien het onderwerp.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Voorzitter. Ik wil graag een punt van orde maken, als u mij toestaat.

De **voorzitter**:

Een punt van orde voor mevrouw Keijzer.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Ik heb het begin van de minister gehoord, maar ik heb haar niet horen zeggen dat zij de woorden van gister over de Nederlandse jongeren teruggenomen heeft en daarvoor excuses gemaakt heeft. Ik zou dat toch graag van haar horen.

De **voorzitter**:

De minister heeft net gereageerd op al uw vragen en al uw opmerkingen. Dat heeft ze twee keer gedaan en wat mij betreft is dat voldoende. U gaat over uw vragen, de minister gaat over haar eigen antwoorden. Dit onderwerp hebben we nu afgesloten, mevrouw Keijzer.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Dan wil ik toch graag een ordevoorstel doen, want volgens mij zijn meer van de Kamerleden hier aanwezig van mening dat de gang van zaken zeer onverkwikkelijk is en dat je zo niet kan spreken over Nederlandse jongeren. Ik geef deze minister graag de kans om op de inhoud van het debat van vandaag in te gaan. Ik heb daar ook vragen over gesteld. Maar zo'n opmerking was niet de eerste keer. Dat dan maar even doen en het zo laten passeren, dat gaat ook niet. Dus ik wou graag van de collega's vernemen ...

De **voorzitter**:

U was hier niet om 11.55 uur binnen. Wij hebben dit onderwerp besproken. We hebben

van de kant van de Kamer een aantal vragen gehad. De minister heeft tot twee keer toe het woord gehad om het hierover te hebben. Daarmee is dit onderwerp afgesloten. U gaat over uw eigen termijn, zo meteen in tweede termijn. We gaan nu wel even over tot de orde van deze vergadering en de agenda, en dat is de beantwoording van de minister op de gestelde vragen over het klimaatbeleid, want daarvoor zitten wij hier met elkaar. Meneer Van Leijen, ook aan u de vraag of u iets nieuws heeft.

De heer **Van Leijen** (D66):

Nou ja, ik steun uw ordevoorstel. En ik ben er nu ook wel een beetje klaar mee, zeg ik tegen mevrouw Keijzer. U komt naar een debat, terwijl u zelf nog niet eens lid van de commissie bent. U komt volgens mij alleen om één fophefpunt te maken en u komt het niet over het klimaatbeleid hebben. Daar gaat dit debat over. Dat hebben we net met elkaar vastgesteld. Toen was u er nog niet. Volgens mij gaan we nu gewoon door.

De **voorzitter**:

Ja, we gaan nu zeker door. Ik ga nu het woord geven aan de minister voor haar eerste blokje ... De heer Clemminck.

De heer **Clemminck** (JA21):

Voorzitter?

De **voorzitter**:

De heer Clemminck.

De heer **Clemminck** (JA21):

Ja, voorzitter. Er is een ordevoorstel gedaan door het lid Keijzer, en daar wil ik graag op reageren. Ik zou dat graag willen ondersteunen, want ik heb er geen enkel vertrouwen in dat deze minister intrinsiek iets wil gaan doen aan het einde van de voorrang voor statushouders. Het is onderdeel van dit debat, het ordevoorstel van mevrouw Keijzer. Die heeft gevraagd om een ordevoorstel. Daar mogen Kamerleden dan op reageren. De heer Van Leijen heeft dat op zijn manier gedaan. Ik steun het ordevoorstel.

De **voorzitter**:

Andere leden die daar steun aan willen verlenen, of daar niet steun aan willen verlenen?
De heer Nobel.

De heer **Nobel** (VVD):

Ik heb de minister ook net bevraagd over of zij zich namens het kabinet nog steeds vol gaat inzetten op het afschaffen van de voorrang voor statushouders. Daar heb ik zojuist een volmondig ja op gehoord. Ik constateer dat het gisteren misschien wat onhandig was en dat daarover ruis op de lijn is gekomen. Maar we hebben het hier nu wel over het debat Klimaatbeleid gebouwde omgeving, dus mijn voorstel zou dit zijn. Wat mij betreft is het laatste woord hierover nog niet gesproken en zal de VVD zeker bij de begroting nog op dit onderwerp bij de minister terugkomen. Maar niet hier, want dat hebben we zojuist gedaan.

De **voorzitter**:

Volgens mij heeft u verder geen steun, mevrouw Keijzer. Dan gaan we nu ... Ja, nog van de heer Russcher, maar daarmee is er geen meerderheid. Ja, meneer Grinwis?

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Nog even over het ordevoorstel dat door collega Keijzer is gedaan. Dat heeft ook wel recht op een reactie. Ik was gewoon te laat binnen om hier nog op te interrumperen. Dat gold ook voor mevrouw Keijzer. Daarmee is volgens mij de kous af. De volgende kans bij de begroting.

De **voorzitter**:

Andere leden nog die willen reageren? Nee? Met enige vertraging nu de minister.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Dit kabinet zet in op meer, sneller en beter bouwen. De afgelopen jaren hebben we allemaal gevoeld hoe kwetsbaar onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen ons maakt. Geopolitieke spanningen en schommelende energieprijzen raken huishoudens direct in hun portemonnee. Die druk neemt alleen maar toe. De energierekening blijft structureel hoog en zonder actie wordt de situatie voor steeds meer Nederlanders onhoudbaar. Dat geldt zeker voor de een op de vijf huiseigenaren die volgend jaar verwachten moeite te hebben met het betalen van hun energierekening. En ruim een derde van de huurders zit nu al in die situatie. Dit kabinet kiest dan ook niet voor afwachten, maar we grijpen, waar nodig, in om huishoudens te ontlasten met het isolatieoffensief, energiefixers, het energiehuis en het noodfonds.

Er zijn de afgelopen jaren flinke stappen gezet met maatregelen die structureel helpen om de energierekening te verlagen bij individuele woningeigenaren, bij vve's en bij de huurders. Het CBS meldde onlangs dat er de afgelopen vijf jaar ruim 850.000 woningen zijn verduurzaamd. In 2025 zijn bijna 300.000 subsidies en leningen verstrekt, met name voor woningen met de slechte labels E, F, G. Maar we weten ook: isolatie alleen is niet genoeg. De vervanging van cv-ketels loopt achter. Het huidige tempo is te laag om de energierekening op de lange termijn betaalbaar te houden, de huizen structureel gezonder en comfortabeler te maken en onze klimaatdoelen te halen. Daarom is er een versnelling nodig. De hybride warmtepomp speelt hierin een cruciale rol. Uit onderzoek blijkt dat deze installatie gemiddeld 65% minder aardgas verbruikt en de CO₂-uitstoot met 30% vermindert. Bovendien biedt hij huishoudens meer grip op hun energierekening, en dat is precies wat we nu nodig hebben.

Ik zie dat er nog veel vragen zijn, onder andere over de betaalbaarheid en de druk op het stroomnet. Ik heb daar inmiddels Kamervragen van de PVV en de VVD over beantwoord. De normering van de warmtepomp per 2029 is een logische tussenstap, niet een einddoel maar een noodzakelijke versnelling, zodat mensen de kosten van de hogere gasprijs flink kunnen drukken en ze in comfortabelere en gezondere huizen kunnen wonen, die klaar zijn voor de toekomst, en de kosten van de installaties naar beneden zullen gaan. We weten dat slimme, regelbare warmtepompen de netbelasting kunnen verminderen en de energiekosten voor huishoudens kunnen verlagen. Maar we weten ook dat dit alleen lukt als we de randvoorwaarden op orde hebben. Daarom zetten we in op duidelijkheid en voorspelbaarheid voor huishoudens, installateurs en gemeenten. Geen politieke slingerbewegingen meer zoals die na 2022, toen plannen voor normeringen werden geschrapt. Betaalbaarheid met ondersteuning via het Warmtefonds en de ISDE-subsidie. Huishoudens moeten dit kunnen financieren en een duidelijk aanbod krijgen vanuit de markt, want een warmtepomp moet terug te verdienen zijn. Dat kan, mits goed geïnstalleerd en gecombineerd met isolatie.

Oplossingen voor netcongestie komen door in te zetten op slimme aansturing, netbewuste nieuwbouw en het lokaal opwekken en opslaan van energie, want zonder ruimte op het net komt de woningbouw en daarmee de hele energietransitie stil te staan. De opgave is groot, de tijd dringt en de spanningen zijn reëel. Maar de koers is duidelijk: we maken Nederland minder afhankelijk, duurzamer en weerbaarder. Dat doen we samen met gemeenten, de marktpartijen en de huishoudens, met heldere kaders, praktische ondersteuning en oog voor wat haalbaar en betaalbaar is. Want één ding is zeker: niet handelen is geen optie; de kosten van uitstel voor ons klimaat, onze energiezekerheid en onze portemonnee zijn veel hoger.

U heeft allemaal vragen gesteld over andere onderwerpen. Die zal ik via de blokjes die ik zonet noemde, beantwoorden.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Ik hoor heel veel geloof in deze richting, maar er zijn allerlei voorwaarden die nog niet ingevuld zijn. We weten inmiddels wel dat het netwerk het niet aankan, dat er geloof ik 235 miljard nodig is om te investeren in een elektriciteitsinfrastructuur. Ik heb de brief van 7 oktober gelezen. Ik heb daarin geen rekensom gezien van wat dit dan gaat betekenen. Toch zet deze minister in op normering. Is het niet veel verstandiger om eerst eens een keer die rekensom hier neer te leggen, voor wat dit betekent in een gemiddeld rijtjeshuis in Nederland, en of het net het überhaupt aankan, voordat je een brief stuurt waarin je zegt dat we dit gaan verplichten?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Daar kom ik in dit eerste mapje op terug. Dus als u het goedvindt, beantwoord ik de vragen die hierover gaan en kijken we aan het einde van het blok of ik uw vraag heb beantwoord. Is dat akkoord?

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Ja, maar als de minister het voor zich heeft liggen, kan ze het toch nu voorlezen? Dan heb ik gewoon een antwoord op de vraag. Want volgens mij is dit wat heel veel Nederlanders zich afvragen: "Leuk, interessant, mooi, maar weer een nieuwe verplichting. Wat gaat mij dat kosten en kan ik me dat überhaupt veroorloven"? Dus dit is eigenlijk een open doel voor deze minister om deze vraag hier nu gewoon te beantwoorden. Dan is het mij duidelijk of er enig idee is bij dit kabinet over of mensen dit ook rondgerekend krijgen.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ja, en die antwoorden ga ik ook geven. Dit is inderdaad een goede vraag. En het is denk ik een vraag die een heleboel van uw collega's zojuist ook net hebben gesteld. Dus ik ga daar graag antwoord op geven door te zeggen dat de eerste brief er nu ligt en dat daarin ook heel nadrukkelijk staat wat we de komende periode nog gaan uitzoeken. Daarin staat ook heel nadrukkelijk waar we denken dat dit meer effectief gaat zijn dan op andere gebieden.

Dus ik ga deze vragen allemaal beantwoorden. En ik doe dat graag compleet, dus ik loop de vragen af en begin bij de heer Clemminck met de vraag over zijn redenen om mij nog op andere gedachten te brengen over de normering. Ik ben van mening dat het overstappen op een hybride warmtepomp een goed idee is voor heel veel huishoudens in Nederland. Dit leidt tot een structureel lagere energierekening dan het verwarmen met

een gasgestookte cv-ketel. We maken huishoudens weerbaarder tegen hoge en schommelende gasprijzen. En het is belangrijk — dat heb ik in een eerder debat ook gezegd op een vraag van de heer Mooiman — dat huishoudens dit moeten kunnen meemaken. Ik ben ook van mening dat ze het moeten meemaken, en daarom moeten we goed onderzoeken op welke manier ze dat kunnen meemaken. We doen onderzoek naar in welke gevallen een hybride warmtepomp zich daadwerkelijk terugverdient. Na de voorjaarsbesluitvorming kom ik met een voorstel voor de vormgeving van de norm.

De vraag van de heer Mooiman als het gaat om het draagvlak. Ik vind het natuurlijk ook belangrijk dat er draagvlak is voor een energietransitie, en specifiek voor de normering van de warmtepomp vanaf 2029. Het is wel belangrijk dat we goed onderzoek doen naar of huishoudens met een warmtepomp een lagere energierekening hebben dan mensen met een cv-ketel. Ik heb direct aan het begin van het traject van de normering voor warmtepompen een brede groep vertegenwoordigers uit de sector erbij betrokken en ook aan tafel gehad. Dat gaat dan over huiseigenaren, verhuurders en gemeenten. In de uitwerking kijk ik scherp naar de balans tussen kosten en baten, de impact op de energierekening en de mate waarin huishoudens een warmtepomp daadwerkelijk kunnen financieren. Voor de zomer van 2027 informeer ik de Kamer over dat uitgewerkte voorstel en kijk ik ook naar flankerend beleid. In het coalitieakkoord staat dat we per 2029 warmtepompen normeren en stimuleren, dus voor die stimulering moeten we een goede vorm vinden.

Dan de vraag van de heer Mooiman: waarom focussen op de warmtepomp en niet op isolatie? Wat mij betreft is dat geen keuze; het moet allebei.

De vraag van de heer Flach over eerst een gedegen analyse. In het coalitieakkoord is de opdracht opgenomen om tot een normering van warmtepompen te komen. Op 7 oktober heb ik de Kamer geïnformeerd over de normering en ben ik specifiek ingegaan op de uitzonderingen en de voorwaarden. Voor de verdere uitwerking van de normering vind ik het, net als u, belangrijk dat het haalbaar en uitvoerbaar is. Daarom ga ik eerst nader onderzoek doen naar de mogelijkheden om de normering zorgvuldig vorm te geven. Begin volgend jaar zal ik u daarover informeren. Maar doordat ik deze brief al gestuurd heb, kunnen we het er al een eerste keer over hebben en kunt u natuurlijk ook invloed uitoefenen op wat ik allemaal nog ga onderzoeken om het daadwerkelijk tot iets uitvoerbaars te laten leiden.

Dan de vraag van mevrouw Kröger: hoe zorgen we dat we snel duidelijkheid krijgen over welke wijken een warmtenet krijgen? Gemeenten zijn de regisseurs van de lokale warmtenetten en van de warmtetransitie, en dienen in de warmteprogramma's eind 2027 duidelijk te maken in welke wijken zij een warmtenet voorzien. Voor de normering van slimme hybride warmtepompen is in het coalitieakkoord afgesproken dat deze worden genormeerd op plekken waar zij de best passende oplossing zijn. Warmtenetten zijn vaak geschikt in gebieden met appartementen. Dat is ook de reden waarom ik appartement-vve's niet heb opgenomen om aan de normering in 2029 te voldoen, want ik verwacht daar een geringe overlap. Momenteel ben ik met de gemeenten in gesprek over op welke wijze deze uitzondering verder vorm te geven. Hierbij wil ik huishoudens zo vroeg mogelijk duidelijkheid geven, zodat zij geen desinvesteringen doen.

De vraag van de heer Grinwis is een beetje dezelfde vraag als het gaat over hoe we voorkomen dat mensen een desinvestering doen. Maar het was ook een vraag over de

ISDE-subsidies: of die in zulke wijken dan worden uitgesloten. Dat is een goede vraag, zoals alle vragen natuurlijk goede vragen zijn, maar hierbij moet ik nadrukkelijk kijken naar de grondslag van de ISDE, want het zou weleens kunnen dat die hier niet op aansluit. Het is dus onderdeel van het onderzoek om te kijken of we dit daarop kunnen laten aansluiten en of er een grondslag te vinden is om dat te doen. Ik kijk daar samen met de minister van KGG naar.

Dan de vraag van de heer Clemminck, of ik 100% kan garanderen dat je per maand goedkoper uit bent en de investering binnen zeven jaar kan terugverdienen. Uit onderzoek dat door het kabinet op Prinsjesdag is gepubliceerd, blijkt dat huishoudens met een warmtepomp een lagere energierekening hebben dan huishoudens met een cv-ketel, ook op de langere termijn. Daarnaast verdient de warmtepomp zich in veel gevallen ruim binnen de levensduur terug. Ik ben dit momenteel aan het uitwerken in het kader van die normering. Daarbij kijken we scherp naar de balans tussen kosten en baten, de impact op de rekening en de mate waarin huishoudens een warmtepomp daadwerkelijk kunnen financieren. Voor de zomer van 2027 komen we met een uitgewerkt voorstel.

Dan die van de heer Russcher over de terugverdientijd. In het subsidielandschap is niets veranderd; mensen kunnen nog altijd gemiddeld 30% subsidie krijgen op de aanschaf en installatie van hun hybride warmtepomp en financiering via het Warmtefonds. De gasprijs ligt in 2026 hoger dan in 2023, terwijl de aanschafprijs van warmtepompen volgens het CBS juist met meer dan een derde omlaag is gegaan in die periode. Gemiddeld verdient de warmtepomp zich nu dus sneller terug dan in 2023.

Een aanvullende vraag van de heer Russcher: wat gebeurt er als mensen geen warmtepomp kunnen plaatsen omdat ze geen geld hebben? Ik herken de zorg rondom hogere kosten van een hybride warmtepomp. Het kabinet zet zich in om dat betaalbaar en uitvoerbaar te doen met subsidies en financiering via het Nationaal Warmtefonds en met ondersteuning. Dat moet ervoor zorgen dat de naleving zo hoog mogelijk wordt. We gaan met gemeenten in gesprek over hoe om te gaan met mogelijke situaties waarin mensen in de knel komen. Dat neem ik natuurlijk mee in de verdere uitwerking, waarop ik voor de zomer van 2027 terugkom.

Dan de vraag van de heer Mooiman en de heer Clemminck over de kosten van de warmtepomp. De heer Clemminck en de heer Mooiman maken zich zorgen over de kosten van een warmtepomp. Zij stellen dat Nederlanders het geld niet hebben om een warmtepomp aan te schaffen. In reactie op deze zorgen verwijs ik graag naar het onderzoek van De Nederlandsche Bank. Het gaat om een grondige analyse op basis van mensen en hun daadwerkelijke financiële situatie, met CBS-data. De Nederlandsche Bank concludeert dat het overgrote deel van de huiseigenaren een serieuze verduurzaming van de eigen woning kan betalen. Het gaat dan om een woningisolatie tot energielabel B en een warmtepomp. De meeste huiseigenaren, namelijk 66%, hebben voldoende spaargeld. Bijna alle andere huiseigenaren — en dan gaat het om 29% — hebben de mogelijkheid om dit te financieren met een lening, bijvoorbeeld door de hypotheek te verhogen of door gebruik te maken van het Nationaal Warmtefonds. In reactie benadruk ik dat de stichting Nationaal Warmtefonds renteloze leningen verstrekt aan woningeigenaren met een lager inkomen en dat veel mensen hiervan gebruikmaken.

De heer Van Leijen: hoe kunnen we ondersteunen? Nou, dat doen we met informatie en ook met financieringsmogelijkheden. Denk aan verbeterjehuis.nl, gemeentelijke energieloketten en de campagnes. We hebben de ISDE. En dan zijn er ook nog mensen die tegen gunstige voorwaarden kunnen lenen bij het Nationaal Warmtefonds, mensen met een inkomen tot €60.000. Blijkt dit niet te voldoen, dan zal ik in de verdere uitwerking van de norm onderzoeken hoe we die huishoudens verder nog kunnen bijstaan.

De voorzitter:

Wij vragen even aan de minister hoeveel zij nog heeft in dit blokje.

Minister Boekholt-O'Sullivan:

Ik denk nog een vraag of tien.

De voorzitter:

Oké. De heer Nobel had een punt van orde.

De heer Nobel (VVD):

Ja. Mijn punt van orde is dat ik bij mezelf, maar ook bij een aantal collega's, bespeur dat er toch de behoefte is om te reageren op de antwoorden van de minister, omdat daarin een veelvoud aan verschillende onderwerpen de revue passeert. Mijn verzoek zou dus zijn, ook aan de leden, om toch tussentijds te kunnen interrumperen. Anders hebben we denk ik ook geen goed debat.

De voorzitter:

Ja. Ik kijk naar de leden. Volgens mij heeft u daar steun voor. Ik heb in ieder geval een aantal van u opgeschreven, eigenlijk bijna allemaal inmiddels. Volgens mij zitten we nu wel even in een natuurlijk moment om dat te doen, tenzij de minister zegt dat ze nog iets aansluitends heeft.

Minister Boekholt-O'Sullivan:

Tja, u bent de voorzitter.

De voorzitter:

Ja, maar ik kijk eventjes. We zaten ongeveer midden in een vraag. We gaan dat dus gewoon doen. Ik ga nu in ieder geval het rijtje af van de mensen die ik net heb opgeschreven. Dan begin ik bij de heer Clemminck. O, mevrouw Keijzer?

Mevrouw Keijzer (Lid Keijzer):

Ja, dank, voorzitter. Ik zit hier op de antwoorden vragen te stellen, maar zelfs de woorden "ik herken de zorgen" leest deze minister voor. Wanneer komt er nou een concreet antwoord op de rekensom? Want uit de modellenwerkelijkheid citeren, heeft niets te maken met de portemonnee van de mensen die deze verplichtingen over zich heen krijgen. Heeft de minister daar enig idee over?

Minister Boekholt-O'Sullivan:

Waar dit over gaat, en waar de vraag ook over gaat, is volgens mij of ik begrijp dat dit een investering is die mensen moeten doen en die heel veel geld kost. Natuurlijk begrijp ik dat. Dat is ook precies de reden waarom we in de brief hebben gezegd dat we in het coalitieakkoord hebben afgesproken dat we dit gaan doen en dat ik vervolgens ga kijken

naar hoe mensen dit kunnen meemaken. Daar zetten we op in. Daar zetten we ook op in door verder onderzoek te doen naar hoe we ervoor kunnen zorgen dat, als er ergens al een warmtenet wordt aangelegd, we dan niet tegen mensen zeggen dat ze ook nog een warmtepomp zouden moeten hebben, zodat we voorkomen dat mensen desinvesteringen doen. Vervolgens zijn we aan het kijken op welke manier we mensen hier zo goed mogelijk bij kunnen helpen. Dat kan zijn doordat we ze informatie geven en dat kan zijn doordat we subsidies of een renteloze lening geven. Dus natuurlijk erken ik dat dit verschrikkelijk veel geld is, en zeg ik en schrijf ik ook op dat we dit de komende periode nader gaan uitzoeken, zodat we vervolgens met een brief kunnen komen waarvan mensen denken: oké, ik snap hoe ik aan die warmtepomp kan komen en hoe die ervoor zorgt dat ik uiteindelijk een lagere energierekening heb dan die ik had als ik op gas zou blijven.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Nou, het goede nieuws van dit antwoord is dat ik nu de minister vanuit haar hart — tenminste, dat denk ik — hoor spreken. Dus daar ben ik blij mee, maar dan nog is er dus geen beeld bij wat de optelsom de komende tien jaar doet. Want die dingen zet je neer voor tien jaar. €8.000 is nu de aanschafprijs. Nou, je bent zo €10.000 kwijt aan verbouwingen. Dan stijgen de netwerkkosten vanwege de investeringen. Die rekensom is dus, zo constateer ik, door deze minister niet gemaakt. Is dat correct? Dan weten we maar met elkaar dat er iets opgeschreven is in een regeerakkoord en dat er een brief verstuurd is, zonder enig beeld bij hoe middeninkomens — want de pavlovreactie in dit huis is altijd dat we naar de lagere inkomens kijken; daar wordt dan altijd wel wat voor geregeld — dit moeten gaan rondtrekken. Als dat gewoon het feit is, dan is dat zo en dan wachten we de brief wel weer af. Maar het is dan wel een terechte constatering, lijkt mij.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik heb aangegeven dat alles in de kosten van €8.000 zit. Er waren ook mensen die tegen mij zeiden: waarom heb je niet €6.000 gezegd, want dan reken je de installatie en de verbouwing niet mee? Die kosten van €8.000 zijn inclusief de installatie. Via subsidies kun je €2.000 krijgen, waardoor het rond de €6.000 uitkomt. Dat is heel erg veel geld. Gelukkig hoeft deze pas na 2029 geïnstalleerd te worden, op het moment dat de cv-ketel aan vervanging toe is. Het is dus niet zo dat al die kachels op 1 januari 2029 vervangen moeten worden. Dit gebeurt op het moment na 2029 waarop die kachel vervangen moet worden. Dit hebben we eerder in de historie ook meegemaakt, toen we van vr naar hr gingen. Nu is het een logische stap om van hr naar een warmtepomp te gaan. Dat moet je begeleid doen. Dat moeten mensen mee kunnen maken. Ik heb dus gezegd dat dit alvast een eerste aanzet is tot de uitwerking van het coalitieakkoord, waarin stond dat de warmtepomp na 2029 ingevoerd moet worden op het moment dat de cv-ketel aan vervanging toe is. Ondertussen kijken we waar de warmtenetten aangelegd worden. We doen er alles aan om de kosten per individueel gezin, of ze nu veel of weinig geld hebben, zo laag mogelijk te maken. Dan is er nog een groep waarvan we denken dat die het mogelijk helemaal niet zal kunnen financieren, hoe goed ze hun best ook zouden doen. Voor hen moeten we een regeling hebben, zodat zij dit renteloos kunnen meemaken.

De **voorzitter**:

Ik ga eerst naar de heer Clemmink en dan naar de heer Mooiman.

De heer **Clemminck** (JA21):

Mijn vraag aan de minister was of er omstandigheden te bedenken zijn die de minister op andere gedachten kunnen brengen. Volgens mij is het antwoord dus nee. De minister zegt duidelijk: ik ga nog een aantal dingen uitzoeken en kom nog met een nadere invulling van de manier waarop ik deze dwangpomp kan gaan verplichten, maar niet van de vraag óf ik het ga doen, ongeacht wat er uit de berekeningen komt. Dat betekent dat óf de subsidies nog meer omhooggaan, waardoor mensen meer belasting moeten gaan betalen, óf mensen meer schulden moeten maken doordat ze een lening moeten afsluiten, al dan niet tegen 0%. Klopt deze conclusie?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

De heer Clemminck vroeg mij eerder of ik mij aan het coalitieakkoord houd wat betreft een heel andere vraag. Ik houd mij aan het coalitieakkoord. Dat heb ik toen gezegd en dat zeg ik nu weer. Dus nee, wij gaan de warmtepomp normeren en stimuleren, zoals in het coalitieakkoord staat.

De heer **Clemminck** (JA21):

Zeker. Dat betekent dus dat er meer subsidie moet komen, waardoor Nederlanders meer belasting moeten betalen, of dat Nederlanders nog verder in de schulden worden geholpen doordat zij een lening moeten afsluiten. Wat betreft de termijn van zeven jaar voor het terugverdienen van de investering verwees de minister naar de levensduur van het apparaat. De levensduur van een warmtepomp is vijftien tot twintig jaar. Begrijp ik dus goed dat de minister vindt dat de termijn van zeven jaar waarbinnen je je investering moet kunnen terugverdienen met lage energielasten mag worden opgerekt tot vijftien tot twintig jaar?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Het moet in ieder geval binnen de levensduur en veel sneller. Daarvoor moet ik goed kijken naar wat de nettarieven doen. Ik zou nu een jaartal kunnen noemen. Dan gaat u mij aan dat jaartal houden, en terecht, want dan heb ik hier gezegd binnen hoeveel jaar dat zou kunnen. Wij kijken nu naar een bracket van jaren, maar ik moet de kosten daarin meenemen. Ik blijf daar dus naar kijken, zodat ik dat in een volgende brief iets specifieker kan duiden.

De heer **Mooiman** (PVV):

De minister heeft het over een normering, zoals ook in het coalitieakkoord staat. Maar eerder, in een vorig debat over dit onderwerp, hebben we ervoor gepleit om een normering niet te laten resulteren in een verplichting. Dat gaat het nu wel worden, ondanks dat er nog heel veel niet duidelijk is. Mijn vraag aan de minister is dan ook: waarom heeft de minister er niet voor gekozen om te gaan stimuleren in plaats van te verplichten? De minister kan toch hetzelfde doel bereiken door te stimuleren in plaats van mensen per se te verplichten?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik begrijp de vraag van de heer Mooiman heel goed. Voor mij is het: het staat in het coalitieakkoord en we gaan normeren en stimuleren. Als het zou lukken door enkel te stimuleren, zou dat natuurlijk de voorkeur hebben. Dan zou iedereen denken: ik wil dat ook en ik denk dat het verstandig is om dat te doen. Maar we gaan normeren en stimuleren. Natuurlijk ga ik het meeste van mijn inzet laten zien op het gebied van stimulering, door voortdurend te zorgen dat de informatie bij de mensen komt, waardoor

ze dit kunnen overwegen. Voor de mensen die zeggen "ik zie helemaal niet hoe ik dit moet gaan doen gezien mijn inkomen" moeten we zorgen dat er middelen en subsidies zijn waar zij gebruik van kunnen maken.

De heer **Mooiman** (PVV):

Dank voor die uitleg, maar tegelijkertijd krijg ik hierdoor ook het idee dat er in het coalitieakkoord is opgeschreven dat we gaan normeren en verplichten zonder dat van tevoren duidelijk was wat bijvoorbeeld het stimuleren zelf zou kunnen opbrengen. Klopt dat? Is er gekeken naar wat er bereikt zou kunnen worden door enkel te stimuleren in plaats van te verplichten?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

We zien dat stimulering onvoldoende heeft gewerkt. Als je het niet normeert, nemen mensen die stap nu nog niet uit zichzelf. Een van de redenen die ze daarvoor geven, is dat er wiebelig beleid is. Het ene kabinet wil het wel, het volgende wil het niet en het volgende wil het weer wel. De markt zegt: als je wil dat wij ervoor zorgen dat er mensen klaarstaan om die vraag aan te kunnen en als je wil dat die warmtepompen daadwerkelijk snel geleverd kunnen worden, dan moet er wel een stabiele vraag zijn. Om te voorkomen dat we straks een situatie hebben waarbij allerlei mensen er een willen en er vervolgens geen mensen zijn om ze te installeren of te leveren, moet je zorgen voor stabiel beleid. Dat is wat de markt aan ons vraagt: zorg voor stabiliteit; dan kunnen wij ervoor zorgen dat we klaarstaan. Wij als Rijk moeten ervoor zorgen dat mensen het kunnen meemaken. Daarom kijken we naar de financieringsoplossingen.

De heer **Russcher** (FVD):

Uit de beantwoording van de minister kan ik eigenlijk twee dingen halen. Eén: de hybride warmtepomp gaat mensen door de strot worden geduwd. In de komende jaren, of het nou twee of drie jaar is, moeten zij €6.000, €7.000 of €8.000 gaan neertellen voor een ding dat ze misschien helemaal niet willen. Het andere punt is dat de minister nog moet onderzoeken hoeveel jaar het duurt voordat het zich terugverdient. Je kunt toch niet tegen mensen zeggen: over een aantal jaar moet je een peperduur ding aanschaffen en dat kost je €6.000, €7.000 of €8.000; je verdient het wel een keer terug, maar hoelang dat gaat duren, weten we niet? Dat kan toch niet?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Wat ik kan doen, is ervoor zorgen dat ik zorgvuldig ben in het aantal jaren dat ik noem. Er zijn bedrijven die zeggen dat ze garanderen dat het binnen zeven jaar is terugverdiend. Er zijn ook bedrijven die zeggen dat het elf jaar duurt. Ik zal dat moeten uitzoeken. Ik kan met een gemiddelde werken, of ik kan het per leverancier apart inzichtelijk maken. Daarom zeg ik: laat mij dit uitzoeken, ook op basis van wat er gebeurt met alle prijzen, want dan kan ik komen tot een verhaal waarbij de inwoners van Nederland erop kunnen vertrouwen dat dat het dan is.

De heer **Russcher** (FVD):

Ik snap niet hoe de minister zo stellig kan zijn dat de normering er moet en zal komen. Ze had het ook over het percentage van de Nederlandse bevolking dat genoeg geld zou hebben om zo'n ding aan te schaffen. Wat nou als die mensen dat helemaal niet willen? Ze kunnen dat geld toch ook veel beter aan iets anders uitgeven, zoals een nieuwe keuken of een nieuwe badkamer? Nu worden zij verplicht door de minister om een dwangpomp aan te schaffen die zij helemaal niet willen, zonder dat zij weten in hoeveel

jaar ze het geld terugverdienen.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Zoals ik al eerder zei, zijn er een aantal dingen. Ik heb het gevoel dat ik in herhaling val, maar dat geeft niks. Het staat in het coalitieakkoord en het is geen verrassing dat we dit gaan doen. Ik zeg: laten we er dan in ieder geval naar kijken, zodat we ervoor kunnen zorgen dat er draagvlak is voor de wijze waarop we het doen, dat de markt het aankan en dat er mensen zijn die ze daadwerkelijk kunnen installeren. Daarmee doen we een paar dingen. We zorgen ervoor dat we minder afhankelijk worden van anderen en dat we een goed antwoord hebben op de vraag in hoeveel jaar je het kunt terugverdienen. Uiteindelijk zorgt het voor meer grip op de energierekening. Dat is voor heel veel mensen in Nederland heel belangrijk.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Ook mijn fractie vindt de warmtepomp heel belangrijk, maar we hebben wel zorgen over de betaalbaarheid. Kan de minister toch richting geven aan hoe zij denkt dat dat opgelost gaat worden?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik kom in het voorjaar van 2027 terug op de betaalbaarheid. Ik doe dat samen met de minister van KGG. Wij werken samen om ervoor te zorgen dat we een plan hebben waarin we deze vragen nadrukkelijker kunnen beantwoorden.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Ik heb gisteren het debat gevoerd met de minister van KGG. Het is duidelijk dat er richting het voorjaar een gigantisch financieel gat ontstaat. Erkent de minister dat?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ja, dat erken ik. Dat erkent het coalitieakkoord ook, denk ik. Daarin staat dat we gaan normeren en stimuleren. Bij stimuleren hoort dat er financiën beschikbaar zijn om dat te doen. Ik zie dat gat dus ook. Ik heb het debat van gisteren niet teruggekeken, maar de minister van KGG heeft waarschijnlijk ook gezegd dat dat iets is wat we bij de Voorjaarsnota gaan bespreken.

De **voorzitter**:

Mevrouw Kröger, u heeft ze alle twee gehad. De interrupties gaan in tweeën. U moet even een rondje wachten. Ik ga eerst naar meneer Nobel. Dan kan u zo weer terugkomen.

De heer **Nobel** (VVD):

Allereerst wil ik de minister bedanken voor het beantwoorden van de schriftelijke vragen die ik namens de VVD heb gesteld — dat was wat kort dag, dus dank daarvoor — maar uit de beantwoording komt eigenlijk naar voren dat er een groot verschil is tussen een hybride warmtepomp en een warmtepomp. Aangezien we met elkaar in een gigantische woningcrisis zitten en we ook een groot probleem hebben met de netcongestie zou ik toch aan de minister willen vragen om nou eens te reflecteren op wat er gebeurt als we bij nieuwbouwwoningen overgaan op hybride warmtepompen. Dan zijn woningen nog steeds goed geïsoleerd. Op termijn kunnen die woningen ook over op een warmtepomp. Deze ambitie is namelijk voor 2050, dus er is nog voldoende tijd. Dan kunnen we ook daadwerkelijk die 100.000 woningen gaan bouwen. De VVD wil namelijk vooral dat er

woningen worden gebouwd en dat we het netcongestieprobleem met elkaar gaan oplossen. De minister blijft op dit moment toch wat star vasthouden aan alleen die klimaatdoelen. Kan de minister daar dus op reageren?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Dat was inderdaad een vraag die ik nog moest beantwoorden. Netcongestie kan de woningbouw op bepaalde locaties vertragen of tijdelijk verhinderen. Dat lezen we regelmatig in de krant. Ik zie dat natuurlijk ook. Ik heb daar gesprekken over, dus over de vraag hoe we ervoor kunnen zorgen dat er voldoende netcapaciteit is om die woningbouw door te kunnen laten gaan. Om de impact van de netcongestie op woningbouw te verminderen, blijft het sneller uitbreiden van het net de belangrijkste maatregel. Daar is de staatssecretaris van KGG ook heel druk mee bezig. Specifiek voor de nieuwbouw is de inzet tweeledig: bij woningen die nog worden gebouwd gaan we het netbewust doen door hiervoor een norm in te voeren in de bouwregelgeving, en waar het knelt moeten we alles doen om ruimte te creëren of projecten op een andere manier toch in te passen. Daarover zijn we in gesprek met de bouwers en de netbeheerders.

De heer **Nobel** (VVD):

De minister geeft eigenlijk niet echt antwoord op de vraag die ik stel, namelijk wat het grote verschil is tussen een hybride warmtepomp en een warmtepomp. Netbewust bouwen kan namelijk ook met een hybride warmtepomp. Uiteindelijk vind ik het best wel schrijnend dat ook in de beantwoording van de schriftelijke vragen die ik namens de VVD heb gesteld niet naar voren komt hoeveel extra woningen we met elkaar zouden kunnen bouwen. Dat is namelijk het echte probleem: we moeten veel meer woningen bouwen en tegelijkertijd de netcongestie tegengaan. Het is ontzettend goed dat de staatssecretaris de netcongestie wil oplossen door daarin te investeren, maar het is een kwestie van vraag en aanbod. Op het moment dat we minder van het net vragen, kunnen we meer bouwen. Bij een volledige warmtepomp zijn er gewoon driefasenaansluitingen nodig. Ik wil niet te technisch worden, maar dat gaat gewoon voor een hogere piek op het net zorgen. Deelt u die zorgen?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik deel de zorgen over de netcongestie en de woningbouw. Ik ben het met de heer Nobel eens dat we veel meer woningen nodig hebben en dan ook betaalbare woningen. Als we nu veel meer naar hybride in nieuwbouw zouden kijken, betekent dat dat je gas moet aanleggen. De vraag is wie dan die rekening van het aanleggen van dat gas moet gaan betalen. Dat valt dan bij die bewoners, die woningzoekenden, die een betaalbare woning zoeken, of dat valt bij het Rijk of bij de gemeenten. Je jaagt mensen dus enorm op kosten, terwijl je weet dat je daar uiteindelijk van af moet. Dan is het dus een desinvestering of je legt inderdaad de kosten bij de mensen. Dat is de reden dat we hier voor nieuwbouw niet op inzetten.

De heer **Flach** (SGP):

Het is al een aantal minuten geleden dat de minister antwoord gaf op de vraag die ik had gesteld, namelijk waarom je eerst de normering zou opstellen en je dan heel zorgvuldig aan het proces en de analyse enzovoorts zou werken. De minister gaf aan: dat geeft mij de ruimte om u de gelegenheid te bieden om daar ook over mee te denken. Maar het blijft toch wat wonderlijk: de uitkomst ligt vast, dus waar hebben we het de komende twee jaar dan over met elkaar?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Waar we het volgens mij over kunnen hebben, als die behoefte er is, is over het "hoe" en niet over het "wat". Het "wat" is dus het invoeren van de warmtepomp. Dat staat in het coalitieakkoord. Daar geef ik gewoon uitvoering aan. Dat staat hier wat mij betreft niet ter discussie. Voor mij staat het "hoe" altijd wél ter discussie, dus daar wil ik best over praten; zo kent u mij, denk ik, ook van de afgelopen maanden. Als er bij uw Kamerleden zorgen zijn en zij zeggen "we willen dat je hier nog naar kijkt of er meer onderzoek naar doet" of "hoe komt u eigenlijk tot deze redentie?", dan wil ik daar met u over in gesprek, heel graag zelfs. Ik zoek draagvlak om dit te doen, maar we gaan het wel dóén, als het aan het kabinet ligt.

De heer **Flach** (SGP):

De minister heeft gelijk. Eigenlijk moet ik natuurlijk het CDA, de VVD en D66 aanspreken op het feit dat ze begonnen zijn met de uitkomst en dat de minister nu nog probeert er met een zorgvuldig proces het beste van te maken. Daarin is zij van harte aangemoedigd, maar het blijft staan dat de uitkomst al vaststaat. Laat ik het dan voor eigen rekening nemen: ik vind dat een vreemde volgorde.

De **voorzitter**:

Ik hoor een constatering, geen vraag. Meneer Grinwis, ik heb u overgeslagen; mijn excuses.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dat geeft niet, voorzitter. We hebben dit eerder gehad. 2026 was aangekondigd als het jaar van de normering. Fabrieken en fabrikanten gingen investeren. Teleurgesteld moesten ze desinvesteren. Nu kondigt de minister dit opnieuw aan. Gaan fabrikanten hierin mee of zijn ze het vertrouwen in de Staat kwijt?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

De vraag van de heer Grinwis heb ik hen natuurlijk ook gesteld. Zij vragen natuurlijk meerjarige garanties. Zij hebben er dus baat bij dat wij zo snel mogelijk duidelijkheid geven over wat we gaan doen, hoe we dat gaan doen en hoe we dat gaan invullen, zodat zij ervoor kunnen zorgen dat én er genoeg op de plank ligt én er genoeg mensen zijn. Voor hen is het ergste scenario dat wij dit nu zeggen en een volgend kabinet hier weer afstand van neemt. Ze vragen om stabiliteit in het hele woningdossier op alle vlakken, maar ook heel nadrukkelijk op dit vlak.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Ik ben het met de minister eens dat stabiliteit echt van levensbelang. Is de tijd tot 2029 voldoende om de investeringen, die misschien deels zijn stilgelegd, alsnog te doen, zodat er op tijd voldoende ketels gemaakt kunnen worden?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Uit de gesprekken die wij hebben gevoerd, kan ik zeggen: dat is het geval.

De heer **Van Leijen** (D66):

Ik heb een vraag over de stabiliteit. Dat hoor ik inderdaad ook altijd alle ondernemers zeggen: kondig dingen aan, houd je daarbij en blijf stabiel; dat helpt. Is de verwachting dat het wat doet met de prijs als de productie op schaal gaat komen? Zouden we op dezelfde manier kunnen zeggen dat als een vorig kabinet dit niet had ingetrokken, we

misschien al wel op een lagere prijs hadden gezeten?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

De heer Van Leijen stelt een vraag over de prijs. Ja, de sector geeft aan dat door innovatie en door massa de prijs naar beneden kan. Dat is iets wat we natuurlijk enorm aanmoedigen, want we willen natuurlijk allemaal dat we iedereen lagere lasten kunnen geven. Dus ja, het wordt goedkoper.

De heer **Van Leijen** (D66):

En de tweede vraag: het had dus ook al goedkoper kunnen zijn? Dat maak ik dan eigenlijk ook op uit uw antwoord.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik probeer in elk debat en in elk gesprek met iedereen heel erg bij mezelf te blijven, ook al ben ik verantwoordelijk voor al het beleid van mijn voorgangers. Ik zou dat dus ook nu heel graag doen.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Toch nog even over de betaalbaarheid. Ik ben benieuwd of de minister ook kijkt naar social lease als optie.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Die vraag heeft u gesteld. Het antwoord is ja, maar ik zoek even in mijn papieren of ik daar nog iets meer over kan zeggen. Ik kom er nog op terug, maar het antwoord is in ieder geval ja.

De **voorzitter**:

Dan geef ik heel even het voorzitterschap aan de heer Clemminck.

Voorzitter: Clemminck

De **voorzitter**:

Ik geef het woord aan mevrouw Steen van het CDA voor een interruptie.

Mevrouw **Steen** (CDA):

Ik wil toch nog even iets meer een metavraag stellen. U heeft er in een aantal antwoorden net al iets over gezegd, maar ik probeer even de boel bij elkaar te vegen. We zien in het rapport van het PBL dat zij zeggen: "De hybride warmtepomp maakt eigenlijk geen deel meer uit van het eindbeeld. Het is wel een belangrijke tussenstap, maar het aandeel all-electric warmtepompen moet straks van een derde naar twee derde gaan." We weten dat daar extra capaciteit op het elektriciteitsnet voor nodig is. Aan de andere kant zien we ook dat de financiering en de middelen voor de warmtenetten teruglopen. We zijn dus in middelen teruggegaan en de ambitie is teruggegaan van 500.000 naar 200.000 naar 100.000. Gisteren zei de minister van KGG: we gaan voor alle no-regrepties. Als je dat naast elkaar legt, is het dan wel nodig om de onzekerheid over groen gas op dezelfde manier mee te wegen als al die andere onzekerheden waar we in zitten? Ik zoek dus eigenlijk even naar ... Als je hierboven gaat hangen, zie je dat het complex is, maar wat is dan nu wél de goede weg om te begaan? Zou het dan niet beter zijn om al die drie opties onder dezelfde vergelijkbare omstandigheden te wegen?

De **voorzitter**:

Volgens de spelregels waren dit twee interrupties, mevrouw Steen.

(Hilariteit)

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Goede vraag. Het is goed om er weer even boven te gaan hangen en te overzien hoe alles zich tot alles verhoudt. Dat is nog best een vraagstuk. Daarbij kijken we naar wat het PBL als startpositie meeneemt en wat het in het eindbeeld meeneemt. Het groene gas speelt daar een hele belangrijke rol in. In uw vraag hoor ik dat u meer diepgang nodig heeft dan ik uit uw vragen heb begrepen, dus dit neem ik mee naar de tweede termijn. Dan kom ik daar iets uitgebreider op terug.

Mevrouw **Steen** (CDA):

Dat is akkoord; dank u wel.

De **voorzitter**:

Dan draag ik het voorzitterschap weer aan u over.

Voorzitter: Steen

De **voorzitter**:

Ik dank de heer Clemminck voor dit intermezzo. Ik kijk naar de minister voor de verder beantwoording van de vragen die er liggen.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Dan ga ik verder met de vraag van de heer Flach over de normering. De betaalbaarheid is een belangrijke afweging in hoe het kabinet de norm precies gaat vormgeven en in welke gevallen die gaat gelden. Daarom doe ik nu een onderzoek naar de terugverdientijd van warmtepompen in verschillende situaties. Ik wil graag een breder beeld kunnen geven op basis van dat onderzoek. Dat heeft te maken met de effecten op de energierekening. Dit onderzoek is een belangrijke bouwsteen bij het vormgeven van de norm en bij het bepalen of er aanpassingen of uitzonderingen nodig zijn om de norm betaalbaar en uitvoerbaar te maken. Daarnaast is elektrificatie een belangrijke verduurzamingsroute. Mijn inzet is om ervoor te zorgen dat die overstap loont en dat de prijsprikkels hier precies goed voor staan.

Dan kom ik bij de vraag van de heer Flach over de totale kosten. Die vraag is natuurlijk heel herkenbaar en is ook onderdeel van dat onderzoek dat ik nu uitvoer. Daarbij laten we in beeld brengen wat de verwachte totale kosten zijn in de verschillende situaties en wat de verwachte baten zijn. Ik neem daarin alle relevante kosten mee. Uiteraard moet dit onderdeel worden van de voorjaarsbesluitvorming in 2027, waarbij wordt besloten over het klimaatbeleid na 2030.

Dan kom ik bij de vraag van mevrouw Kröger. We ondersteunen huishoudens en verhuurders nu al op verschillende manieren, zoals met subsidies en via de ISDE. Huishoudens kunnen tegen gunstige voorwaarden lenen bij het Nationaal Warmtefonds. Ook bieden we informatie en advies voor campagnes, bijvoorbeeld via Verbeterjehuis.nl. Social lease — daar is-ie! — is een van de vele opties waarmee een warmtepomp

bekostigd zou kunnen worden. Dat nemen we mee in de nadere uitwerking. In het voorjaar van 2027 besluiten we over de maatregelen, zoals ik zojuist al heb gezegd.

Dan heb ik hier een vraag van de heer Russcher: leidt de normering van warmtepompen niet tot extra druk op het elektriciteitsnet? Natuurlijk hebben we daar heel veel aandacht voor. De energietransitie vraagt om meer elektriciteit. Daarom zet het kabinet in op slimme, regelbare hybride warmtepompen en op versnelde uitbreiding van het net. De slimme warmtepompen kunnen hun elektriciteitsverbruik verplaatsen naar momenten waarop het net minder wordt belast. Zo worden de pieken uiteindelijk beperkt. De tijdsafhankelijke nettarieven die vanaf 2029 worden ingevoerd, geven huishoudens dan een financiële prikkel om stroom buiten de piekuren te gebruiken. Uit onderzoek blijkt dat een hybride warmtepomp in de meeste gevallen geen verzwaring van de elektriciteitsaansluiting vereist. Slimme aansturing helpt bovendien om de druk op het net te verminderen.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

De minister erkende net al dat er een groot financieel gat is en dat er richting de voorjaarsbesluitvorming keuzes gemaakt moeten worden. Is zij het met mij eens dat waar een warmtenet kan, dat de voorrang moet hebben en dat je dus ook in je financiering moet zorgen dat dat gebeurt?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik ben het eens met mevrouw Kröger dat waar het warmtenet kan, je daar absoluut de voorkeur aan moet geven, maar vervolgens moeten we wel kijken of het haalbaar en betaalbaar is en wat er in de wijk is gebeurd. Gemeentes doen dat onderzoek. Die komen met hun plannen. Dat brengen we bij elkaar. Dat gaan we zo verstandig mogelijk doen, zodat we zo veel mogelijk mensen op een goede manier hierop kunnen aansluiten.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Maar de gemeentes maken die plannen en lopen er nu tegenaan dat er gewoon onduidelijkheid is over de financiering, dus als er keuzes worden gemaakt over financiering, gaat de minister dan sturen op een warmtenet waar het kan? Geeft zij dat de prioriteit?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

De vraag van mevrouw Kröger gaat er, denk ik, over dat we maatschappelijk gezien de laagst mogelijke kosten bij de mensen neerleggen. Dat is mijn inzet. Dat zit in stimuleren en zorgen dat mensen het kunnen meemaken. Daarom nemen we appartementen en vve's ook niet mee in deze eerste brief. We zeggen: die gaan we daarvan uitsluiten, want veel liever hebben we daar warmtenetten. Als er andere plekken zijn waar dat ook kan, geniet dat absoluut de voorkeur.

De **voorzitter**:

Vervolgt u uw beantwoording.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Dan kom ik bij de vraag van de heer Russcher of ik kan garanderen dat de mensen energie kunnen gebruiken wanneer ze dat willen. Dat was een vraag met betrekking tot de smartfuncties. Ja, de mensen houden grip.

De heer Nobel vroeg hoeveel woningen er nog gebouwd kunnen worden. Daar heb ik net al iets over gezegd, namelijk dat de rekening van het aanleggen van het gasnet dan waarschijnlijk landt bij degenen die het huis moeten kopen.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Onder de 30 seconden, voorzitter. De minister zegt in één zinnetje op de vraag van de heer Russcher: ja, mensen houden grip. Betekent dat dat deze pomp niet van buitenaf te beïnvloeden is bij bijvoorbeeld te hoge pieken op het net?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

De energiebedrijven gaan mensen stimuleren op basis van het aanbod om op piekmomenten minder te gebruiken en op dalmomenten meer te gebruiken. Daar zal het prijskaartje dan ook in diversifiëren. Daar is KGG mee bezig. Met slimme warmtepompen kunnen mensen die duurdere uren voorkomen en meer sturen op het gebruikmaken van daluren.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):

Interessant, maar dat is geen antwoord op mijn vraag. Betekent dit dat het in de wettelijke regeling verboden wordt dat er van buitenaf door het energiebedrijf wordt ingegrepen op het gebruik?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Nu vraagt mevrouw Keijzer aan mij of er een verbod op komt. Daar kom ik zo even op terug in de tweede termijn.

De heer **Nobel** (VVD):

Ik kreeg geen antwoord op de vraag. Ik vroeg eigenlijk gewoon iets heel simpels: hoeveel meer woningen kunnen er gebouwd worden als we niet een warmtepomp gaan gebruiken, maar een hybride warmtepomp, waarmee een woning ook op het gas kan worden aangesloten? U heeft het alleen over de kosten, die mogelijk bij de koper of ergens anders terechtkomen. Ik heb gewoon heel eenvoudig gevraagd: hoeveel meer woningen kunnen er dan worden gebouwd?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Deze vraag heeft de heer Nobel gesteld en ik heb het antwoord gegeven dat ik de vraag hoeveel woningen dat zijn, niet kan beantwoorden. Maar ik vind het ook onwenselijk om daar heel veel energie aan te besteden, omdat je in nieuwbouwwijken geen gas aan moet gaan sluiten als het helemaal niet de bedoeling is dat dat daar ligt. We proberen daar juist van af te komen, dus het zou een tegengestelde beweging zijn waarbij je meer kosten creëert dan nodig is.

De heer **Nobel** (VVD):

Dat vind ik gek, want de belangrijkste ambitie van dit kabinet, en zeker van deze minister, is volgens mij het bouwen van veel meer woningen. Op z'n minst zou de minister dus wel de motivatie moeten hebben, denk ik, om te kijken om hoeveel woningen dat dan zou gaan. De ambitie is dat in 2050 alle woningen zijn aangesloten op een warmtepomp. Dat betekent dat ook woningen die nu op een hybride warmtepomp worden aangesloten, in de tussenliggende periode nog steeds op een warmtepomp kunnen worden aangesloten als het probleem van de netcongestie minder groot is.

Namens de VVD doe ik dus eigenlijk een handreiking voor een oplossing.

De **voorzitter**:

In één hele snelle zin.

De heer **Nobel** (VVD):

Ik wil in ieder geval van de minister gewoon weten: om hoeveel woningen gaat dat nu? Volgens mij onderschrijven we hier in de Kamer namelijk allemaal dat er meer moet worden gebouwd.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

We onderschrijven inderdaad de oproep van de heer Nobel dat er veel meer moet worden gebouwd. Dat is duidelijk. Daar hebben we net een heel actieplan voor naar buiten gebracht. Daarin staat ook wat we aan netcongestie moeten doen om ervoor te zorgen dat de bouw gewoon door kan gaan. Waar ik niet op inzet ... In nieuwbouwgebieden wil ik netbewuste, slimme oplossingen. Daar wil ik niet alsnog gas hoeven aanleggen.

De **voorzitter**:

Volgens mij kunt u door met de beantwoording, die volgens mij bijna klaar is, of niet?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ja, nog twee.

De **voorzitter**:

Heel goed.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik heb hier nog de vraag van de heer Mooiman hoe ik ermee wil omgaan dat Aedes niet voor een verplichting van warmtepompen is en dat het niet opgenomen is in de NPA. Hoe we omgaan met de normering voor de huursector is onderdeel van de uitwerking. Hierover ben ik al met Aedes in gesprek. Van het stellen van een norm zullen huurders ook profiteren. Zij hebben beperkt handelingsperspectief om zelf te verduurzamen. Dat moet dan echt vanuit de verhuurder gebeuren. Verhuurders zullen moeten voldoen aan de norm, waardoor huurders ook eerder kunnen profiteren van de voordelen van een verduurzaamde woning en een lagere energierekening. In de NPA is bovendien opgenomen dat corporaties 200.000 tot 250.000 hybride warmtepompen gaan installeren in woningen die er geschikt voor zijn, zoals grondgebonden woningen.

Tot slot in dit blokje heb ik hier de vraag van de heer Flach of ik bereid ben om woningcorporaties te betrekken van de uitwerking van de norm. Ja, dat doe ik al. Daartoe ben ik natuurlijk ook bereid. Ik zie het als een positieve ontwikkeling dat Aedes samen met de installateurs en de fabrikanten een samenwerking is aangegaan om de levensduurkosten van warmtepompen in de socialehuursector te halveren.

De heer **Clemminck** (JA21):

De minister zegt tegen Nederlanders: u moet, maar als u het niet kunt betalen omdat u te weinig spaargeld heeft, dan gaat u maar lenen. De minister verwijst daarbij ook naar het rapport van De Nederlandsche Bank. Maar dat doen we op andere terreinen ook. Deze minister heeft ook tegen Nederlanders gezegd: als u funderingsproblemen heeft,

kunt u ook geld gaan lenen; als de vve gaat verduurzamen en u de vve-bijdrage niet meer kunt betalen, gaat u lenen. Haar collega's in het kabinet doen hetzelfde en zeggen: als u mijn ambitie niet kunt betalen, gaat u maar lenen. Hoe zorgt de minister er dus voor dat ze integraal gaat kijken naar de vraag of Nederlanders die duizenden euro's voor de warmtepomp eigenlijk überhaupt kunnen lenen?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Natuurlijk is het zorgelijk als we, zoals de heer Clemminck stelt, mensen vragen van alles te doen en bij alles zeggen: of dat moet u zelf betalen of daar moet u voor lenen. Ik begrijp de stapeling die wordt gezien. Dat is ook een van de redenen waarom er naar de 0%-variant wordt gekeken. Dat is ook een van de redenen waarom we nu al met deze brief naar buiten komen, zodat we kunnen zeggen: dit is iets wat in de toekomst gaat gebeuren. Veel mensen weten al wanneer hun cv-ketel ongeveer aan vervanging toe is. Veel installateurs kunnen daar best iets over zeggen, tenzij er natuurlijk iets onverwachts gebeurt. Mensen kunnen dat dus echt zien. Als dit dan na 2029 verplicht wordt en mensen zien dat hun ketel aan vervanging toe is, dan geven we mensen ook de tijd om dit zelf mee te nemen.

De **voorzitter**:

De heer Clemminck, ten slotte.

De heer **Clemminck** (JA21):

De zorg van deze kant van de Kamer is volgens mij duidelijk. Kan de minister toezeggen dat ze bij de verdere uitwerking integraal gaat kijken op welke plekken Nederlanders allemaal moeten gaan lenen vanwege dit kabinetsbeleid en niet alleen geïsoleerd naar deze maatregel?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik begrijp de vraag van de heer Clemminck. Het is wel een hele grote vraag, die mij bijna minister-president zou maken als ik over alle opgaven ... Als de heer Clemminck doelt op de zaken binnen de gebouwde omgeving, dan kan ik daar natuurlijk naar kijken. Ik ben ook bereid dat te doen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Volgens mij zijn we dan toe aan het blokje isolatie. Ik kijk heel even naar de tijd. We hebben nog een halfuurtje. Ik kijk even naar de minister. Hoeveel heeft u nog? Nog wel wat. Dan kijk ik toch even naar de leden. Vindt u het een goed idee dat we even het blokje isolatie helemaal afmaken en de vragen nadien doen, zodat we ook echt alle blokjes af kunnen maken en misschien nog een tweede termijn kunnen doen?

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Een tweede termijn lijkt mij niet zo heel reëel als we qua blokjes nu op een vierde van het debat zitten.

De **voorzitter**:

De vraag is dus inderdaad hoe dik het blokje warmtepomp was in vergelijking met andere blokjes.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Uw Kamer heeft een hoop vragen gesteld. Die probeer ik allemaal te beantwoorden.

De **voorzitter**:

Precies. Dan gaan we gewoon door. Meneer Clemminck?

De heer **Clemminck** (JA21):

Ik snap uw positie. Op zich kan ik er best mee leven dat we de interrupties aan het einde van het blokje doen, maar ik heb sowieso wel behoefte aan een tweede termijn. Als we dat vandaag niet redden, zou ik dus wensen dat we de termijn alsnog op korte termijn inplannen.

De **voorzitter**:

Laten we even kijken waar we staan om 13.30 uur. Zullen we het dan zo doen dat we de minister even de vragen over isolatie laten beantwoorden en dat we de vragen nadien doen? U bent inmiddels met z'n zessen in plaats van met z'n tiene, dus dat moet lukken, denk ik.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik dacht even: waar is nummer zeven? Dat bent u namelijk, voorzitter; u doet zelf ook mee, toch? Heel goed. Ik zal ook proberen kort en bondig antwoord te geven op de vragen.

De eerste vraag is van de heer Mooiman, over een centraal overzicht van het aantal tot op heden geïsoleerde woningen. In mijn brief van 7 oktober heb ik uw Kamer geïnformeerd over de voortgang op het dashboard van het CBS, dat het eind september heeft geactualiseerd. Daar is uitgebreid te vinden hoeveel woningen met regelingen en aanpakken in het Nationaal Isolatieprogramma worden bereikt. Daar zitten nog niet alle verduurzaamde huurwoningen in. Voor corporaties kijk ik hiervoor naar de benchmark. Er zijn ongeveer 800.000 woningen geïsoleerd, maar het doel is 2,5 miljoen, dus we moeten flink doorpakken om dat in 2030 te realiseren. We gaan ervan uit dat we met het offensief dat doel van 2,5 miljoen in 2030 gaan halen. Wel moet er dan in 2027 extra geld voor het Warmtefonds en de subsidieregeling worden geregeld.

Dan kom ik bij de vraag van mevrouw Steen over het tempo van isolatie. Met de 300 miljoen isoleren we vve's, zetten we energiefixers in en zorgen we voor de 0%-leningen van het Warmtefonds voor mensen met de laagste inkomens. Van de 300 miljoen is 15 miljoen voor de kwetsbare wijken van het NPLV. Met de energiefixers in heel het land en in de NPLV-wijken samen kunnen we met deze middelen 350.000 huishoudens ondersteunen bij het besparen van energie. Met de extra middelen voor de vve's zijn dat er nog eens 10.000.

Mevrouw Kröger vroeg: kunnen we in wijken met grote energiearmoede wijkplannen creëren? Dat is het basisbeginsel vanwaaruit we werken. Dat is ook de reden waarom we 1,6 miljard bij de gemeentes hebben neergezet, namelijk zodat zij daar invulling aan kunnen geven. Heel veel gemeentes zijn heel actief aan de gang. Daar gaan ze ook proactief langs de deuren. Ik heb ook weleens met ze meegelopen. Het regende succesvoorbeelden bij de Impulsdag Isoleren van afgelopen maand. Specifiek krijgen de twintig wijken van het NPLV extra middelen ter ondersteuning. We proberen dus alle goede initiatieven van gemeentes weer door te vertalen naar andere gemeentes. Ik houd uw Kamer graag nauw op de hoogte van de voortgang en de plannen die daar verder uit komen.

De heer Nobel had een vraag over na 2030 niet opnieuw isoleren. Investeren in isolatie is verstandig. Met de standaard voor woningisolatie geven we handvatten over wat een logisch isolatieniveau is. Dat niveau zal ook onderdeel zijn van het zogenaamde zero-emissionniveau voor 2050, dat we in het kader van de Europese richtlijn gaan vaststellen. Als je dat niveau haalt, hoef je later niet nogmaals te isoleren.

De heer Flach vroeg wanneer er meer duidelijkheid komt over het vervolg. Die duidelijkheid komt bij de voorjaarsbesluitvorming van 2027. Daarbij zal het kabinet ook de uitkomsten van het ibo betrekken.

De heer Grinwis vroeg of ik duidelijkheid kon geven over de invulling van de ISDE en de subsidiepotten op lange termijn. Ik kan die duidelijkheid vandaag helaas nog niet geven. Er zit voorlopig nog geld in de subsidiepot voor woningeigenaren die energiebesparende maatregelen laten uitvoeren, maar het einde van de pot komt dichterbij, zeker vanaf 2030. Dat zal dus meegenomen moeten worden in de voorjaarsbesluitvorming.

De heer Flach had een vraag over de ggf. Gebouwgebonden financiering klinkt als een veelbelovend idee, maar het verder ontwikkelen blijkt zeer complex en kostbaar. Woningeigenaren met lage- en middeninkomens benutten het Nationaal Warmtefonds. Dat is succesvol, niet alleen in aantallen, maar ook in het bereiken van de eigenaren waar de heer Flach naar verwijst.

De heer Grinwis vroeg: wordt bij het vaststellen van de isolatiewaarde van een woning de energiebesparing van vloerisolatie niet onderschat? De gemoderniseerde bepalingsmethode voor de energieprestatie wordt per 2030 ingevoerd. Het doel is om een betere aansluiting te krijgen bij het gemiddelde energiegebruik van gebouwen. In de uitwerking hiervan is extra aandacht voor vloerverliezen en dus het effect van vloerisolatie op de energiebesparing.

Mevrouw Steen, de heer Flach, mevrouw Kröger en de heer Van Leijen hadden een vraag over de gedragscode en de SMP's. Ik ben het met u allemaal eens dat er een structurele oplossing moet komen en dat de SMP's, mits zorgvuldig geëvalueerd en verbeterd, dit kunnen zijn. Om op korte termijn te zorgen voor landelijke eenduidigheid en echt perspectief werk ik samen met de minister van LNVN en de belangrijkste stakeholders aan een landelijke gedragscode. Met die gedragscode kan de spouwmuur vergunningsvrij geïsoleerd worden. Samen met de minister van LNVN span ik mij maximaal in om deze spoedig te laten consulteren, zodat deze in 2027 in werking kan treden. Op de langere termijn hebben we wel de SMP's nodig. De zorgen deel ik. Hier ga ik verder op in in antwoord op de heer Nobel.

Dat doe ik dan nu gelijk even, want anders komt daar een interruptie, denk ik. Die ben ik dan nu snel voor. De gedragscode is belangrijk voor spouwmuurisolatie en de korte termijn. De echte versnelling zit in de gedragscode en niet in de SMP's. Met de gedragscode kan de spouwmuur vergunningsvrij geïsoleerd worden. Die SMP's zijn wel nodig voor de lange termijn en overige maatregelen als hoogbouw. Er is nu echter veel vertraging in zowel het aanvragen als het uitvoeren van de SMP's. We onderzoeken op welke manier de SMP's vereenvoudigd kunnen worden, zodat versnelling mogelijk is. Dat is ook de invulling van de motie van de heer Nobel over de versnelling op het gebied van SMP's. In dit onderzoek besteden we ook aandacht aan de rollen en

verantwoordelijkheden van Rijk, provincie en gemeenten. Voor de zomer van 2027 delen we de resultaten van het onderzoek met uw Kamer.

Ik heb hier nog een vraag van de heer Nobel: hoe verhouden de huidige initiatieven zich tot het energiehuis? Er gebeurt inderdaad heel veel, zoals de huidige energieloketten, Verbeterjehuis.nl en de energiecoaches en -fixers, maar de verbinding tussen bestaande initiatieven is er te weinig. Het energiehuis verbindt bestaande systemen, subsidies en uitvoerders onder één landelijke structuur. Zo komen we tot één loket. In november volgt een handreiking voor de gemeentes, zodat zij ook gebruik gaan maken van dat ene loket. Ik zet daarbij ook in op het creëren van één loket voor het aanvragen van een lening van het Warmtefonds en ISDE-subsidie. Hier lopen pilots voor die ik graag snel wil uitrollen, ook voor de vve's. Dus: versimpeling, vereenvoudiging, één loket, één punt waar je alles kan aanvragen.

Ik heb er nog twee. De heer Van Leijen vroeg naar een duidelijk voorstel voor het isoleren. Hij vroeg wat er kan, hoeveel het kost, hoe we het gaan regelen en hoe we elke Nederlander zo'n aanbod doen. Er is voor heel veel woningen al duidelijk advies in te winnen over wat er kan, hoeveel het kost en hoe je het moet aanpakken. Dat lukt vaak via het energieloket bij de gemeente of via de website Verbeterjehuis.nl. Daarnaast kunnen woningeigenaren een renovatiepaspoort laten opstellen als ze dat zouden willen. Hierin staat welke stappen zij kunnen nemen om hun woning betaalbaar en stap voor stap klaar te maken voor 2050. Veel gemeenten bieden hun bewoners zo'n advies al gratis aan. In Groningen en Noord-Drenthe gebeurt dat. Met de ervaringen uit Groningen en Noord-Drenthe als basis ontwikkelen we het energiehuis zo dat iedereen vanaf 2028 eenvoudig een plan kan maken of laten maken voor de verduurzaming van zijn of haar huis.

De laatste vraag is van de heer Grinwis. Hij vroeg hoe ik ervoor zorg dat het landelijke energiehuis juist de groepen bereikt die het het hardste nodig hebben. Het is één centrale plek, waar iedereen terecht kan en waar ook subsidies achter zitten. Naast een digitale basisvoorziening voor iedereen zorgt het energiehuis lokaal juist voor extra ondersteuning voor huishoudens die dat nodig hebben. De energiefixers en -coaches worden ook onderdeel van het energiehuis. Zo bereiken we de mensen die dit het allerhardst nodig hebben.

De voorzitter:

Dank aan de minister. Ik heb meneer Nobel, mevrouw Kröger, meneer Clemminck en meneer Russcher gezien.

De heer Nobel (VVD):

De minister spreekt vol enthousiasme over dat ene loket. Daar is de VVD ook enthousiast over, maar tegelijkertijd was mijn vraag ook: wat doen we dan met al die andere regelingen? Het is goed als er één loket is, want dan weet men: daar is de deur; daar klop ik aan. Maar als die andere regelingen blijven bestaan, dan hebben we straks een hele lange gang met heel veel deuren en weten mensen gewoon niet waar ze terechtkunnen. Ik hoop dus dat de minister hierbij ook kan aangeven dat die bureaucratie dan stopt, zodat mensen echt naar dat ene loket toe kunnen.

Minister Boekholt-O'Sullivan:

Ik denk dat de heer Nobel en ik hetzelfde willen, namelijk dat er één loket is. Achter dat

loket kun je heel gericht naar de verschillende regelingen. Laten we het eerst bouwen en dan kijken of het inderdaad leidt tot verwarring, maar als het goed is, zijn er niet meerdere deuren. Het is één loket, met daarachter alle regelingen.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Ook over dat ene loket. Er wordt toch van uitgegaan dat mensen ernaartoe gaan, maar mijn vraag was juist: wat doen we nou in die wijken met bewoners, met organisaties en met de Participatiecoalitie zodat we aansluiten bij wat er al is in de wijken?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Goede vraag. Dat is heel vaak ook mijn vraag: hoe zorgen we dan dat de mensen die die website helemaal niet vinden, wel komen tot de antwoorden die ze zoeken? De energiefixers en -coaches lopen in die wijken rond en spreken met mensen. Dat is niet genoeg — dat zie ik ook — maar ze bereiken wel een heleboel mensen, dus laten we hen niet tekortdoen. Verder kijken we heel erg welke aanpak de NPLV-wijken voorstaan. Omdat ik niet de NPLV-wijken wilde uitbreiden, hebben we gezegd: we moeten wel leren van die NPLV wijken, van hoe zij dat beetpakken, van hoe zij deur voor deur langslopen, en dat moeten we opschalen. De burgemeester van de NPLV-gebieden zorgen er dus voor dat zij de kennis die zij opdoen op dit gebied, delen met de rest van Nederland.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Ik ben heel erg dol op de energiecoaches en -fixers — daar heb ik in de Kamer heel veel initiatief op genomen — maar dit gaat over iets anders. Dit gaat over aansluiten bij de wijkorganisaties, de bewonersinitiatieven, de energiecoöperaties: alles wat er al in die wijken is. Laten we die mensen en die organisaties in de wijken zelf de ruimte geven in plaats van dat we van buitenaf langs de deuren gaan. Dat is natuurlijk ook het werk van de Participatiecoalitie. Waarom gaan we daar dan op bezuinigen?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik ben het helemaal met mevrouw Kröger eens. Ik zit echt te bedenken wat ik nog meer en beter kan doen en waar ik op kan inzetten. De laatste zin van mevrouw Kröger was: waarom gaat u bezuinigen op iets? Mijn inzet is: laten we nou kijken hoe we met de middelen die we hebben, met de begroting die er is, zo goed mogelijk gebruik kunnen maken van al die initiatieven die er zijn. Er zijn namelijk best veel initiatieven, ook binnen gemeentes. De vraag is hoe we er nou voor zorgen dat zij de mensen bereiken binnen de context van waar die mensen wonen.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Ik wil best het woord "bezuinigen" niet noemen, maar het gaat mij erom of de minister erkent dat het heel verstandig is om juist aan te sluiten bij alle energie die er in wijken is bij wijkorganisaties en buurtgemeenschappen. Hoe gaan we die maximaal in hun kracht zetten, zodat zij hun rol kunnen spelen in de energietransitie?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Mevrouw Kröger en ik zijn het helemaal met elkaar eens. Ik kan dus volmondig ja zeggen op de vraag of ik vind dat we dat moeten doen. Wij regelen dat via de SPUK-regeling, die ook bij de gemeenten landt, om daar invulling aan te kunnen geven. Als de vraag van mevrouw Kröger aan mij is "bent u het mij eens dat we zo veel mogelijk gebruik moeten maken van de sociale netwerken in gemeentes, wijken en buurten?", dan zal mijn antwoord altijd volmondig ja zijn. Zij weten namelijk wat daar nodig is.

De heer **Clemminck** (JA21):

Ik zit even te twifelen of dit wel of niet bij dit blokje hoort. Ik had nog een vraag over de energiestatistiekvergoeding bij corporaties, maar ik kan me ook voorstellen dat dat bij het volgende blokje hoort.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Die zit bij het mapje huur.

De **voorzitter**:

Die komt dan nog. Dan meneer Russcher.

De heer **Russcher** (FVD):

Ik had in mijn betoog nog een vraag gesteld over het stukje handhaving van de normering. Staat die nog op de planning om te beantwoorden?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Nee, ik heb de vraag van de heer Russcher beantwoord door te zeggen dat die normering er natuurlijk toe leidt dat, wanneer mensen de kachel of de cv-ketel moeten vervangen, ze dat dan ten minste hybride of met een warmtepomp doen. We gaan met de gemeentes kijken wat de oorzaak zou zijn als mensen die overstap niet maken. Dat zou bijvoorbeeld financieel gedreven kunnen zijn. We gaan kijken hoe we kunnen helpen om het voor mensen mogelijk te maken.

De heer **Russcher** (FVD):

Dat is niet helemaal een antwoord op mijn vraag. Stel nou dat de volgende situatie zich voordoet. Het is 2029. Iemands cv-ketel gaat kapot en diegene denkt: "Bekijk het maar met je warmtepomp. Ik ga niet €6.000 neertellen. Ik installeer gewoon weer een cv-ketel." Wat gaat er dan gebeuren? Komt de gemeente aan de deur kloppen bij die mensen? Krijgen ze een boete? Wordt het monteurs verboden om bij die mensen thuis cv-ketels te installeren? Ik probeer me gewoon een beetje in te beelden hoe dit eruit gaat zien.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

De heer Russcher gaat ervan uit dat mensen de keuze zouden ... De mensen hebben de keuze, totdat de kachel aan vervanging toe is. Daarna niet meer, dan normeren we het. De heer Russcher beschrijft de fictieve situatie die zich voor zou kunnen doen, waarin iemand zegt: ik wil het niet. Dan is mijn antwoord het volgende. We gebruiken de komende periode en dat extra onderzoek om die normering duidelijk te maken. Dat is dan ook wat er op de plank ligt en de installatiemonteurs staan klaar om daarvoor te zorgen. Daarmee zorgen we ervoor dat we minder afhankelijk zijn van het buitenland en dat je meer grip krijgt op je energierekening. Het belangrijkste is dus dat we mensen uitleggen dat het financieel gunstiger is om het wel te doen. Als het gaat over het stimuleren van die warmtepomp, wil ik vooral daarop inzetten.

De heer **Clemminck** (JA21):

Dit triggert wel. Het is een norm, maar ik beluister toch bij de minister dat mensen uiteindelijk hun eigen keuze kunnen maken om het niet te doen. Het is dan dus niet zo dat er een boa voor de deur komt staan om te kijken of je wel zo'n dwangpomp hebt geïnstalleerd?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Nee. Het is goed dat meneer Clemminck mij die vraag stelt als ik hem aan het twijfelen heb gebracht. Het is een norm, die we gaan normeren en stimuleren.

De heer **Clemminck** (JA21):

Dus niet handhaven. Dus alle Nederlanders kunnen ook in 2029 zelf bepalen of zij de cv-ketel door een cv-ketel gaan vervangen of niet.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Het is de gemeente die toeziet op welke manier en hoe ze daarop handhaven.

De **voorzitter**:

Ik vraag meneer Clemminck of hij even het voorzitterschap wil overnemen voor een korte vraag. Of nee, meneer Russcher heeft nog een vraag. We moeten in het kader van de tijd wel ...

De heer **Russcher** (FVD):

Ik heb één korte, concluderende vraag.

De **voorzitter**:

Ja. En dan ga ik daarna nog even naar mevrouw Kröger.

De heer **Russcher** (FVD):

Het is dus aan de gemeenten om daarmee om te gaan, maar wat gaat de gemeente doen dan? Staat er dan een boa voor de deur? Sturen ze de politie op je af? Hoe gaan ze dat überhaupt handhaven? Mensen kunnen toch gewoon weer een cv-ketel aanschaffen?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

De heer Russcher stelt een terechte vraag, omdat hij graag wil weten hoe dat eruit ziet. Datzelfde geldt natuurlijk voor de brandveiligheid en alle andere normeringen die we in Nederland hebben. Dit is niet de eerste normering die we met elkaar invoeren. Dat ligt bij een gemeente.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

De minister brengt mij ietwat in verwarring, want een normering op het type producten dat verkocht wordt, ligt toch niet bij een gemeente? Dat is toch landelijk beleid?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ja, dat is landelijk beleid. De normering is ook landelijk beleid. De vraag van de heer Russcher ging in mijn beleving over het handhaven daarop. Als iemand het niet doet, wat gebeurt er dan? De handhaving van normeringen die rijksbreed zijn vastgelegd, ligt bij de gemeente.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Dat betwijfel ik eigenlijk. Als het gaat om de verkoop van bepaalde producten, ligt de normering bijvoorbeeld deels bij de ILT of bij de NVWA. Dan ligt de normering toch bij verschillende handhavingsinstanties en niet bij een lokale gemeente?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

We moeten even uitkijken dat we elkaar niet verwarren. Anders bent u verward, en ik ook. Dit gaat over de normering van de warmtepomp. Na 2029 gaan mensen waarvan de cv-ketel aan vervanging toe is, die vervangen door een hybride warmtepomp. Dat is de inzet van het coalitieakkoord. De vraag is: wat gebeurt er als mensen ervoor kiezen om na 2029, als het zover is met de vervanging, dat niet te doen? Dat is volgens mij de vraag van de heer Russcher. Ik zie hem instemmend knikken. Dat is zijn vraag. Wie staat er voor de deur als mensen niet doen wat genormeerd is? Nou, als die ketels nog gewoon te koop zijn, kan iemand die dus gewoon kopen. De handhaving op of mensen dat daadwerkelijk doen, ligt net als heel veel andere onderwerpen bij een gemeente.

De heer **Flach** (SGP):

Ik betwijfel of dit wel het goede antwoord is. Ik lees in de brief van de minister namelijk dat de normering onderdeel wordt van het Besluit bouwwerken leefomgeving, waarin een efficiencyeis wordt gekoppeld aan een verwarmingsinstallatie. Alle gecertificeerde installateurs moeten aan die eisen voldoen. Als ze simpelweg een gasketel installeren en verder niks, voldoen ze niet meer aan die eis. Volgens mij gaan we toch op die manier normeren, en niet met handhaving door gemeenten et cetera?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Daarom zei ik al dat je jezelf zou kunnen verwarren. Het is helemaal waar wat u zegt. U citeert ook uit de brief dat het uiteindelijk de installateur is die wordt gecertificeerd om dat te doen. Maar stel dat iemand zegt: nou, dan installeer ik het zelf wel en regel ik het zelf wel, want ik wil het allemaal niet. Dus, in het scenario waarin iemand het niet wil en het allemaal zelf doet, staat er dan iemand voor de deur of niet? Daarvan zeg ik: als je het gewoon doet zoals het hoort, dus als je 'm koopt bij een gecertificeerde winkel en de monteur die komt ook gecertificeerd is ... Ik zou dat altijd doen, want dat maakt je huis echt een stuk veiliger. Je energierekening gaat daarna bovendien ook omlaag, maar alleen als het een gecertificeerde installateur en een gecertificeerde hybride warmtepomp is. Je krijgt dan dus genormeerde spullen aangeboden aan de deur, precies zoals u aangeeft. De situatie dat iemand doet wat de heer Russcher zegt, zou zich dus helemaal niet moeten voordoen. Maar mocht dat zich wel voordoen, dan is het aan de gemeente om daarop te handhaven.

De heer **Flach** (SGP):

Dan beschouw ik de serie interrupties vanaf de heer Russcher even als een uitstapje hierin. De conclusie is volgens mij, op basis van hoe het in de brief staat, gewoon dat de Nederlander helemaal geen keuze heeft, tenzij je zelf heel erg handig bent.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ja.

De **voorzitter**:

Dan vraag ik de heer Clemminck nog heel eventjes om het voorzitterschap over te nemen.

Voorzitter: Clemminck

De **voorzitter**:

Zeker.

Mevrouw **Steen** (CDA):

Ik heb een korte vraag. Deze minister weet hoezeer het NPLV mij aan het hart ligt. U zei het: we hebben een aanpak op de NPLV-gebieden. Inmiddels weten we — dat is geen verrassing natuurlijk — dat een hele hoop andere steden, die niet binnen de NPLV-gebieden vallen, ook echt kampen met energiearmoede en daar ook energie en middelen op zetten, maar zij komen daarin toch wel tekort. Mijn vraag aan de minister is: hoe verdeelt ze de beschikbare middelen op zo'n manier dat de initiatieven die in die steden ontstaan, met bijvoorbeeld die renovatiedeals, ook daadwerkelijk doorgang kunnen blijven vinden? Want de energiearmoede beperkt zich natuurlijk niet alleen maar tot die NPLV-gebieden. Informatie is fijn, maar misschien is er nog wel iets meer nodig als het gaat om faciliteren.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Mevrouw Steen, deze vraag begrijp ik hartstikke goed. Daar hebben we het ook uitdrukkelijk over gehad in het debat waarin we het over NPLV hadden. Hoe zorg je er nou voor dat de niet-NPLV-gebieden wel voldoende leren en gebruik kunnen maken van wat we doen in de NPLV-gebieden? Daar heb ik toegelicht dat we dat nadrukkelijk doen door echt een beroep te doen op de burgemeesters van de gemeentes die onder die NPLV-gebieden vallen, om er heel nadrukkelijk voor te zorgen dat de andere burgemeesters mee kunnen leren van die activiteiten. Maar door meer NPLV-gebieden aan te wijzen, heb je hetzelfde budget voor meer steden en gaan we minder doen. Vandaar mijn inzet: laten we NPLV gewoon NPLV houden, want daar zijn die budgetten op gebaseerd. Maar wat daar geleerd wordt, moeten we heel nadrukkelijk gebruiken voor de overige gemeentes. Of dat nou gemeentes zijn die dreigen NPLV te worden of gemeentes waar het hartstikke goed gaat, either way zou je willen dat mensen van elkaar leren.

De **voorzitter**:

We hebben ons te houden aan de orde van het debat, maar ik geef u nog een kans voor een interruptie.

Mevrouw **Steen** (CDA):

Ik denk dat het verstandig is dat we doorgaan, meneer Clemminck.

De **voorzitter**:

In dat geval geef ik u het voorzitterschap weer terug.

Voorzitter: Steen

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Toch ook op dit punt. Het gaat mij vooral om de Participatiecoalitie. Dat is nou bij uitstek het werk om echt gewoon bewonersinitiatieven in die wijken aan de slag te laten gaan. Erkent de minister de waarde daarvan? Wat gaat ze doen om dat werk voort te laten duren?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Het lijkt alsof ik mevrouw Kröger er niet van kan overtuigen dat ik het met haar eens ben dat dat hele goede initiatieven zijn. Het geldt dat daarvoor beschikbaar is, komt via de SPUK-regeling bij de gemeentes. Ik begrijp dat dit blijkbaar niet een antwoord op uw

vraag is, maar dan begrijp ik niet wat uw vraag is, wat u precies van mij wil.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

De Participatiecoalitie kreeg landelijk steun, juist omdat het een aanpak is die op een heleboel plekken kan werken. Ik vraag de minister of ze de waarde van die aanpak erkent en dus ook wil bekijken of ze toch landelijk steun kunnen krijgen.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik ondersteun de waarde. Daar is ook al een heleboel geld in geïnvesteerd: er ging 1,6 miljard naar de gemeentes en er is nog 1,2 miljard beschikbaar. Hierin is dus voorzien. Volgens mij is het een kwestie van vooral die bedragen daadwerkelijk gebruiken.

Mevrouw **Kröger** (PRO):

Die 1,6 miljard gaat niet naar de bewonersinitiatieven. De Participatiecoalitie zit op dat hele lokale. Ik meen dat het gaat om een bedrag van 15 miljoen. Mijn vraag aan de minister is: erkent ze de waarde van de Participatiecoalitie en wil ze daar nog eens goed naar kijken?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik erken de waarde van alle vormen van participatie in Nederland, dus natuurlijk wil ik ernaar kijken. Maar het is ook belangrijk dat we ervoor zorgen dat wat we wel al doen, op de goede plek terechtkomt, om te voorkomen dat we weer een nieuw instrument optuigen en weer ergens anders ... Ik snap dat het een oud instrument is, maar u vraagt of ik naar landelijke inzet wil kijken. Daar zit natuurlijk ook een geldvraag aan vast. Ik ga u dat hier niet toezeggen. Het enige wat ik u kan toezeggen is dat ik er nog een keer naar wil kijken, en dat wij misschien buiten het debat nog een keer samen moeten kijken of wij niet hetzelfde zeggen.

De heer **Nobel** (VVD):

Ik wou even terug naar de vergelijking die de minister zojuist maakte tussen aan de ene kant het verplichten van de warmtepomp en daarop handhaven, en aan de andere kant de brandveiligheid. De brandveiligheid is geregeld in de Woningwet, onder artikel 17. Op het moment dat je huis niet brandveilig is, kan het college van burgemeester en wethouders er bijvoorbeeld voor kiezen om een woning te sluiten. Zegt de minister, omdat ze het zojuist gelijkstelde, dat een woning in de toekomst mogelijk gesloten gaat worden op het moment dat iemand geen hybride warmtepomp heeft?

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik herhaal dan nog maar een keer wat ik net heb gezegd. De installateurs zijn degenen die op basis van die normering installeren. Zo regelen we dat voor iedereen die er een geïnstalleerd krijgt, het gelijk de goede is en dat die veilig is. Dat regelen we via de installateurs. En het is aan de gemeente om te handhaven.

De heer **Nobel** (VVD):

Dat snap ik. En omdat dat handhavingsvraagstuk bij de gemeente ligt, wat bijvoorbeeld voor brandveiligheid is geregeld in de Woningwet, vraag ik aan de minister of zij op dezelfde wijze wil omgaan met de verplichting van hybride warmtepompen.

Minister **Boekholt-O'Sullivan**:

Ik wil het best onderzoeken. Ik wil alleen voorkomen dat we een heel zwaar middel

inzetten, als we het ook op een andere manier kunnen organiseren. Maar ik zeg u toe dat ik ga kijken op welke manier dit kan.

De voorzitter:

Tot slot, de heer Nobel nog.

De heer Nobel (VVD):

Voordat straks de suggestie wordt gewekt dat ik graag zou willen dat het op die manier gaat ... Ik vroeg me juist af of dat niet op deze manier gaat gebeuren. Want anders begrijpen we elkaar verkeerd en dat zou ik vervelend vinden. Nee, het was geen ontkenning. Het werd als vraag opgevat, volgens mij.

Minister Boekholt-O'Sullivan:

Ik was ook al verbaasd; meestal vraagt u niet om meer beleid. Ik dacht dat ik u een keer had getroffen in dat u daar wel om vroeg. Maar als die vraag niet breder is, ga ik het niet onderzoeken, want dat was ik niet voornemens.

De voorzitter:

Dan bent u denk ik toe aan het volgende blokje. Het is 13.25 uur, wat betekent dat we over vijf minuten aan het einde van dit debat zitten en deze zaal ook weer geboekt is, dus we hebben gewoon geen tijd voor een uitloop. Ik denk dat dat in uw agenda's ook niet heel veel anders zal zijn. Dat stelt ons voor een aantal keuzes, of in ieder geval voor een aantal scenario's waarop we verder zouden kunnen gaan. Ik zie in ieder geval nog twee blokjes, met best nog wel aardig wat onderwerpen die behandeld moeten worden. Volgens mij waren de vragen daarin helder. Zouden we dus kunnen zeggen dat u de rest van die vragen schriftelijk beantwoordt? De minister komt dan dus schriftelijk terug op de vragen in eerste termijn. Vervolgens kunnen we daarna wellicht een tweeminutendebat aanvragen — ik kijk even naar de heer Clemminck — waarin u nog een soort halve termijn heeft. En wellicht zijn er nog wat andere ordevoorstellen. Mevrouw Kröger zit op het puntje van haar stoel om daar iets aan toe te voegen.

Mevrouw Kröger (PRO):

Ja, voorzitter. We hebben dezelfde situatie gehad bij het debat over warmtenetten en betaalbare energierekeningen. Dit is gewoon een onderwerp dat veel debat vraagt. Het is ook een heel breed onderwerp; dat merk je ook gewoon in de beantwoording. Toen hebben we gekozen voor de hervatting van de eerste termijn, plus de tweede termijn opnieuw inplannen. We hebben toen twee blokjes behandeld, plus een tweede termijn. Ik stel voor dat we dat hier ook doen. Dit is een te belangrijk onderwerp wat mij betreft.

De voorzitter:

Ik kijk even naar de leden van de commissie. Ik zie de heer Van Leijen.

De heer Van Leijen (D66):

Zelf heb ik niet per se behoefte aan een tweede termijn, maar als die behoefte er is, dan is het volgens mij goed om daarin te accommoderen. We hebben over een paar weken de Staat van de Volkshuisvesting staan. Dat is natuurlijk best een breed debat, waar volgens mij heel veel van deze onderwerpen prima in terug kunnen komen. Voordat er opnieuw iets is ingepland, zijn we weer een paar maanden verder.

De voorzitter:

De heer Clemminck eerst, dan de heer Nobel.

De heer **Clemminck** (JA21):

Steun voor het voorstel van mevrouw Kröger: opnieuw plannen voor een vervolg van dit debat.

De heer **Nobel** (VVD):

Ik kan me voorstellen dat er naar aanleiding van het debat wel moties ingediend moeten worden. Mijn voorstel zou dus in ieder geval zijn om dan wel een tweeminutendebat aan te vragen. De eerste spreker kan dat uiteraard doen. De antwoorden zou ik op zich ook wel schriftelijk terug willen zien; daar heb ik niet zo veel moeite mee. Maar ik zou dit niet willen vermengen met het debat over de Staat van de Volkshuisvesting, want daarin hebben we ook best weinig tijd en heel veel onderwerpen met elkaar te behandelen. Dus schriftelijk is voor mij prima. Er hoeft niets opnieuw ingepland te worden.

De heer **Russcher** (FVD):

Steun voor het verzoek van mevrouw Kröger.

De **voorzitter**:

Daarmee lijkt mevrouw Kröger — zelf steun ik haar voorstel ook — een meerderheid te hebben. Ik stel voor dat we ... Ik kijk ook heel eventjes met een schuin oog naar de griffie om te zien op welke termijn dat zou kunnen. Kunnen we daar al iets over zeggen? We gaan kijken of we het op zo'n korte mogelijke termijn kunnen doen. Daarmee vraag ik u ook, als uw interim-voorzitter, om er wat betreft de debatten die er nog aan komen rekening mee te houden dat uw deze termijn dan nog op een ander moment gaat afmaken.

Dan dank ik u allen hartelijk voor uw aanwezigheid. Ik dank de minister voor haar antwoorden in deze eerste termijn. Ik dank de leden van de commissie voor jullie bijdrage. Ik wens u allen verder een goede middag.

Sluiting 13.29 uur.